

Tid til status

– erfaringer med frit valg

August 2005

Regeringen

Tid til status

– erfaringer med frit valg

August 2005

Regeringen

Tid til status
– erfaringer med frit valg
August 2005

Publikationen kan bestilles hos:
Schultz Distribution
Herstedvang 4
2620 Albertslund
Telefon 43 63 23 00
Fax: 43 63 19 69
E-mail: schultz@schultz.dk
Hjemmeside: www.schultz.dk

eller afhentes hos:
Schultz Distribution
Herstedvang 4
2620 Albertslund

Henvendelse om publikationen
kan i øvrigt ske til:

Finansministeriet
Christiansborg Slotsplads 1
14. kontor
1218 København K
Telefon 33 92 33 33

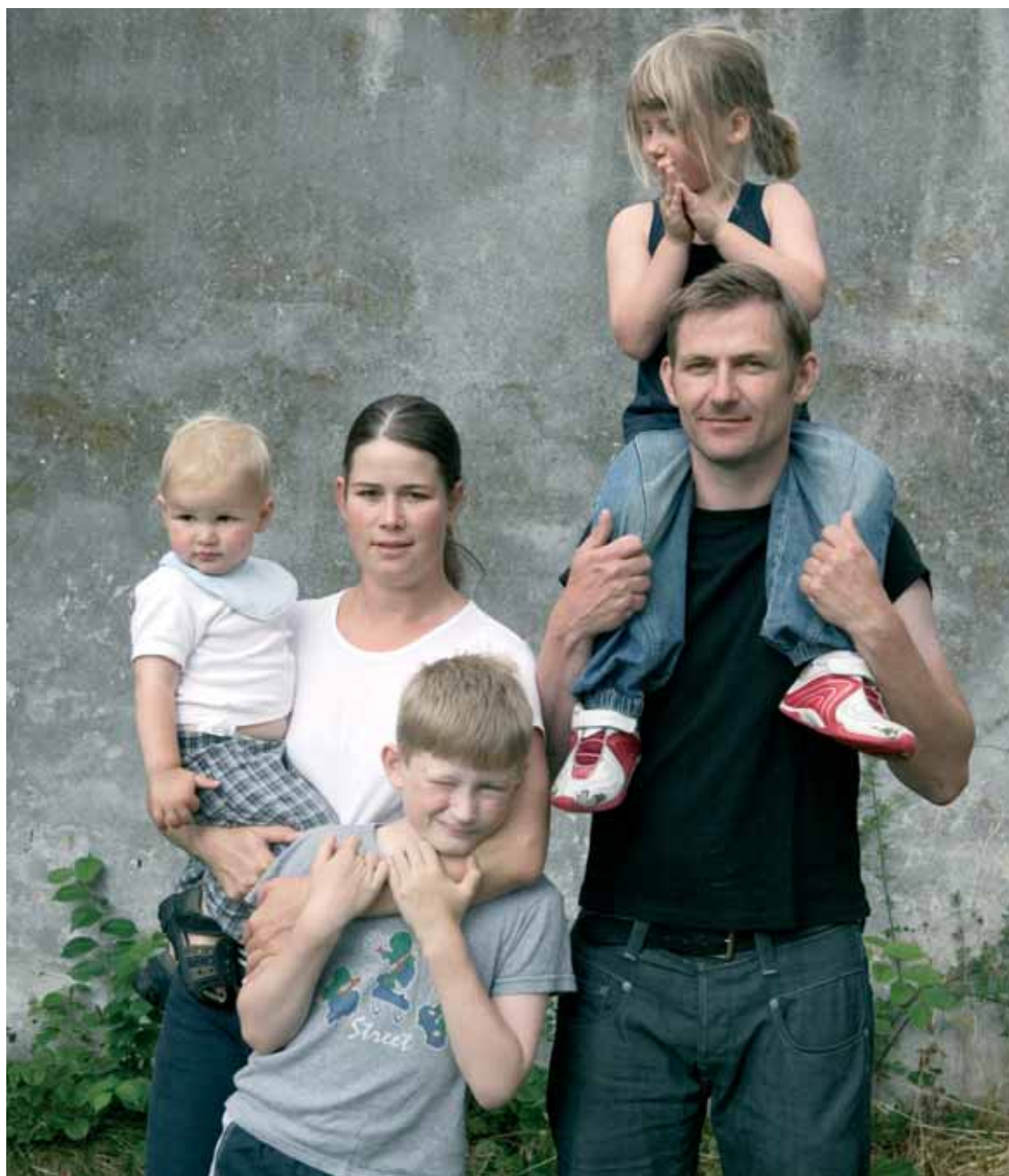
Design: b:graphic aps
Foto: Nicolai Howalt
Tryk: Schultz Grafisk
Oplag: 5.000
Pris: 75 kr. inkl. moms
ISBN: 87-7856-723-8

Elektronisk publikation:
Produktion: Schultz
ISBN: 87-7856-724-6

Publikationen kan hentes på
Finansministeriets hjemmeside:
www.fm.dk

Indhold

1. Erfaringer med frit valg	6
2. Udfordringer for frit valg	20
3. Sundhed	36
Frit valg på sundhedsområdet	37
Hvad har regeringen gjort?	39
Hvad er status?	41
4. Ældre	48
Frit valg på ældreområdet	49
Hvad har regeringen gjort?	51
Hvad er status?	53
5. Grundskolen	60
Frit valg på grundskoleområdet	61
Hvad har regeringen gjort?	63
Hvad er status?	65
6. Børnepasning	72
Frit valg på børnepasningsområdet	73
Hvad har regeringen gjort?	75
Hvad er status?	77
7. Udsatte grupper og mennesker med handicap	84
Frit valg for udsatte grupper og mennesker med handicap	85
Hvad har regeringen gjort?	87
Hvad er status?	89
8. Beskæftigelse og pension	90
Frit valg på beskæftigelses- og pensionsområdet	91
Hvad har regeringen gjort?	93
Hvad er status?	97
 Bilag	 98
 Vil du vide mere...	 100

Tid til status

I foråret 2002 satte regeringen med programmet Velfærd og Valgfrihed en reform i gang af den offentlige sektor. På alle større velfærdsområder har borgerne fået nye valgmuligheder.

Med reformen vil regeringen modernisere den offentlige sektor og sikre borgerne en række gevinster. Det vigtigste er at sikre borgerne adgang til forskellige tilbud om offentlig service. Det gør det nemmere at finde et tilbud, der passer til den enkeltes ønsker og behov. Det er samtidig ønsket, at der kommer mere konkurrence på velfærdsområderne.

Der er gået tre år siden, regeringen lancerede sit reformprogram, og det er blevet tid til at gøre status. Det sker i denne publikation, som sammenfatter de erfaringer, der er opnået med frit valg indtil nu.

Erfaringerne viser, at borgerne har taget godt imod frit valg. Borgerne mener, at valgmuligheder er vigtige. Mange borgere overvejer herudover at bruge de nye valgmuligheder og skifte til et andet tilbud.

Men frit valg har også skabt en gennemgribende modernisering af den offentlige sektor. Frit valg har på de fleste områder haft betydning for kvalitet, planlægning og økonomi mv.

Frit valg rummer fortsat udfordringer. Blandt andet skal borgerne sikres mere sammenlignelig information om valgmuligheder. Rammerne for inddragelsen af private leverandører skal udbygges og styrkes, så borgerne får flere tilbud at vælge mellem. Disse udfordringer er regeringen parat til at tage hånd om.

Regeringen

Erfaringer

1

Erfaringer med frit valg

Regeringen har siden sin tiltrædelse i 2001 udvidet borgernes valgfrihed på en række områder. Ung som gammel har i dag valgmuligheder mellem forskellige tilbud om børnepasning, skole, sygehus eller hjemmehjælp. Arbejdsgivere og arbejdstagere har fået øget valgfrihed på arbejdsmarkedet. Det samme gælder mennesker med særlige behov som fx sindslidende, stofmisbrugere og mennesker med handicap, som alle har fået nye muligheder for frit valg.

Det er forskelligt fra område til område, hvor meget det frie valg er udbredt. På ældreområdet er det i dag godt hver femte bruger, som får ydelser fra en privat leverandør af hjemmehjælp. På børnepasningsområdet er det frie valg endnu ikke så udbredt.

Det er dog muligt allerede nu at sammenfatte en række erfaringer med frit valg, som kendetegner flere områder og ofte dem alle.

Det drejer sig dels om de erfaringer, som brugerne har gjort sig med at anvende det frie valg. Dels drejer det sig om de erfaringer, som den enkelte kommune eller den enkelte institution har gjort sig ved gennemførelsen af frit valg i praksis.

I det følgende præsenteres 8 vigtige konklusioner, som kan sammenfattes på baggrund af de første år med udvidet valgfrihed til borgerne.

Erfaringer med frit valg

Stor tilfredshed på velfærdsområderne, men mange overvejer at skifte! Selvom borgerne er tilfredse med de tilbud, de bruger, er der alligevel mange, der overvejer at skifte til et andet tilbud. Det er især de mindst tilfredse brugere, der overvejer at skifte tilbud.

Et bredt udsnit af befolkningen overvejer at benytte frit valg! Når det kommer til indkomst, køn og alder er der stort set ikke forskel på de borgere, der overvejer at benytte frit valg og de, der ikke gør. På børnepasnings- og ældreområdet er der dog en tendens til, at særligt de veluddannede overvejer at skifte fra ét tilbud til et andet.

Borgerne vil have valgmuligheder! Brugere af de kommunale tilbud på grundskole-, børnepasnings- og hjemmehjælpsområdet er blevet spurgt om deres holdning til frit valg. Mange mener, at det er vigtigt, at de har mulighed for frit at vælge mellem forskellige tilbud.

Frit valg har skabt flere leverandører men kommer ikke af sig selv! Frit valg har skabt rammerne for inddragelsen af flere leverandører på velfærdsområderne. Det gælder i høj grad sundheds- og ældreområdet, hvor der er kommet mere konkurrence om at levere kvalitet og service til brugerne. Amter og kommuner skal dog fortsat udvikle rammerne for inddragelsen af private leverandører, så der sikres gode konkurrencevilkår.

Frit valg har skabt flere valgmuligheder også på områder uden private leverandører! Der er kommet større variation i de tilbud, som borgerne kan vælge mellem. Borgerne har forskellige valgmuligheder, selv når der ikke er mange private leverandører i kommunen.

Frit valg gavner kvaliteten men kræver administration! I forbindelse med det frie valg bliver der sat fokus på kvalitets- og dokumentationskravene til de kommunale og private leverandører. Det giver borgeren større sikkerhed for at få den kvalitet, som det er politisk bestemt, at borgeren har ret til, men medfører også mere administration i kommunen.

Frit valg rykker beslutningerne tættere på brugere og medarbejdere! Frit valg medfører ofte en større decentralisering af det økonomiske ansvar til den enkelte institution. Det betyder, at beslutninger træffes tættere på brugere og medarbejdere.

Frit valg kan gavne medarbejdernes motivation men skaber også usikkerhed! Med frit valg mellem offentlige og private leverandører skal de offentlige leverandører nu i højere grad konkurrere om brugerne. Når medarbejderne oplever at blive valgt til af brugerne, kan det gavne motivationen. Frit valg skaber dog også usikkerhed blandt medarbejdere.

Stor tilfredshed på velfærdsområderne, men mange overvejer at skifte!

Brugerne af offentlige velfærdsydelser på grundskole-, børnepasnings- og ældreområdet er generelt tilfredse med den ydelse, de får.

Kommunernes Landsforening og Finansministeriet fik i foråret 2005 gennemført en undersøgelse af brugernes tilfredshed på en række velfærdsområder. Undersøgelsen viser, at omkring 80 pct. af brugerne af hjemmehjælp er enten tilfredse eller meget tilfredse med den ydelse, de modtager. Blandt forældrene til børn i grundskolen er tallene tilsvarende. Og på området for børnepasning, er næsten 9 ud af 10 forældre, der har et barn i en daginstitution, enten tilfredse eller meget tilfredse med daginstitutionen.

Tallene er i overensstemmelse med tidligere undersøgelser af brugertilfredsheden på de kommunale velfærdsområder.

De seneste patienttilfredshedsundersøgelser har givet et tilsvarende indtryk af brugernes tilfredshed. I 2004 oplyste ca. 90 pct. af patienterne, at de generelt var tilfredse med den behandling, de har fået på sygehuset.

Tilfredshed på de kommunale velfærdsområder

Andel af brugere der enten er tilfredse
eller meget tilfredse med det tilbud, de benytter

Velfærdsområde	Tilfredse	Meget tilfredse
Skolen	52,1	29,1
Daginstitutionen	44,3	44,0
Hjemmehjælpen	54,6	23,1

Kilde: Kommunernes Landsforening og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Selvom brugerne generelt set er tilfredse med de offentlige tilbud på velfærdsområderne, er der alligevel en del, som overvejer at bruge deres valgmuligheder og udskifte et nuværende tilbud med et andet.

Blandt hjemmehjælpsmodtagerne overvejer ca. 15 pct. at udskifte deres leverandør. Omkring 19 pct. af forældrene med et barn i en daginstitution overvejer at skifte til en anden daginstitution, og mere end hver tredje forælder med et barn i grundskolen overvejer at flytte barnet til en anden skole.

Det er svært at drage generelle konklusioner på baggrund af en sammenligning af tre så forskellige områder. Undersøgelsen peger dog på, at dem som overvejer at skifte tilbud, overvejer det, fordi de forventer at kunne få et bedre tilbud et andet sted. Brugere overvejer derimod ikke at skifte tilbud af ideologiske eller religiøse årsager.

Et eksempel er grundskoleområdet. Her fortæller forældrene, at de overvejer at skifte skole, fordi de synes, at det faglige niveau er for lavt, eller fordi deres barn ikke trives i skolen. På børnepasningsområdet oplyser forældrene, som overvejer at skifte dagtilbud, at de er utilfredse med den pædagogiske indsats i dagpasningen, mens de ældre håber på at modtage en mere effektiv hjemmehjælp. Det frie valg giver brugerne mulighed for at stemme med fødderne.

Et bredt udsnit af befolkningen overvejer at benytte frit valg!

Et bredt udsnit af befolkningen overvejer at bruge mulighederne for frit valg.

Undersøgelsen af brugernes tilfredshed på velfærdsområderne viser, at de brugere, som overvejer at skifte ét tilbud ud med et andet, ikke har en særlig profil, hvad angår indkomst, køn og alder. På baggrund af undersøgelsens tal er der derfor ikke noget, som tyder på, at det fortrinsvist skulle være fx de højtlønnede eller de unge, som overvejer frit valg.

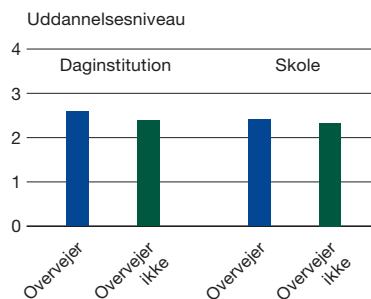
Kun den enkeltes uddannelsesbaggrund synes at spille en rolle for, hvorvidt brugerne overvejer at bruge deres valgmuligheder og primært i forbindelse med frit valg på ældreområdet.

På grundskole- og børnepasningsområdet fremgår det, at brugere, der overvejer frit valg, fordeler sig nogenlunde ligeligt mellem høje og lave indkomster. På grundskoleområdet gælder det samme for uddannelsesniveaut, mens der er en lille overvægt af veluddannede blandt de forældre, som på børnepasningsområdet overvejer at finde en anden institution til deres barn.

Indkomst og uddannelse hos brugere der overvejer/ikke overvejer at skifte tilbud på skole og daginstitutionsområdet.

Kilde: Kommunernes Landsforening og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Uddannelsesnivea er opgjort i 4 kategorier:

- 1) Erhvervsfaglig
- 2) Kort videregående
- 3) Mellemlang videregående og
- 4) Lang videregående.

Kilde: Kommunernes Landsforening og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Brugernes alder og køn synes heller ikke at have indflydelse på deres overvejelser med hensyn til at vælge et andet tilbud om skole eller pasning til deres barn.

På ældreområdet er der en tendens til, at de ældres uddannelsesnivea spiller en rolle i forhold til valg af privat leverandør. Det er især de højtuddannede ældre, der overvejer muligheden for at vælge en anden leverandør.

Borgerne vil have valgmuligheder!

Borgerne vil have valgmuligheder, når de fx skal finde en daginstitutionsplads, eller når deres barn når den undervisningspligtige alder og skal begynde i skole.

I tilfredshedsundersøgelsen blev brugerne også spurgt om, hvor vigtigt det er for dem, at de har forskellige valgmuligheder.

På to af de tre områder, nemlig skoleområdet og børnepasningsområdet, finder størstedelen af brugerne, at frit valg er vigtigt. Godt 86 pct. af brugerne på grundskoleområdet opfatter det som enten vigtigt eller meget vigtigt, at de som forældre kan vælge frit mellem kommunens forskellige folkeskoler. På samme måde finder hele 95 pct. af brugerne det enten vigtigt eller meget vigtigt, at de som forældre kan vælge frit mellem forskellige daginstitutioner.

Brugerne finder frit valg vigtigt

Hvor vigtigt er det, at der er frit valg mellem...

	Vigtigt	Meget vigtigt
...Kommunens forskellige folkeskoler	41,2 pct.	44,6 pct.
...Forskellige daginstitutioner	30,9 pct.	64,8 pct.
...Forskellige leverandører af hjemmehjælp	18,9 pct.	11,9 pct.

Kilde: Kommunernes Landsforenings og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

På ældreområdet er der knapt så mange af de eksisterende brugere, der mener, at valgmuligheder er vigtigt. Alligevel oplyser godt en tredjedel af hjemmehjælpsbrugerne, at muligheden for at vælge frit mellem forskellige leverandører er enten vigtig eller meget vigtig.

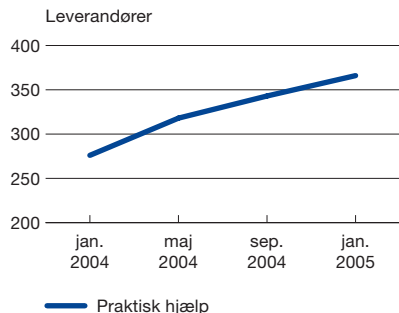
Det noget lavere niveau på ældreområdet skyldes formentlig, at det er de eksisterende brugere, der er blevet spurgt i undersøgelsen. Undersøgelser har tidligere vist, at der er en tendens til, at størstedelen af brugere, der vælger en privat leverandør, er nye brugere, der er blevet visiteret til ældrepleje for første gang, og derved skal tage valget mellem den kommunale leverandør og de private leverandører for første gang. Tilbøjeligheden til at vælge privat leverandør er umiddelbart større blandt de nyvisite-rede end blandt de hidtidige brugere.

Frit valg har skabt flere leverandører men kommer ikke af sig selv!

Frit valg har betydet, at flere leverandører nu konkurrerer om at levere de bedste og billigste tilbud til borgerne. Hvor amtets eller kommunens tilbud tidligere var det eneste tilgængelige for borgere, er det i dag normalt, at borgerne kan vælge mellem forskellige leverandører af fx hjemmehjælp eller behandlingstilbud.

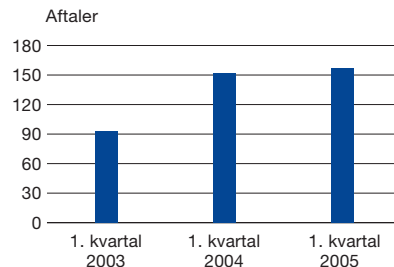
Der er kommet flest nye leverandører til på ældre- og sundhedsområdet. På ældreområdet er der alene i 2004 sket en stigning fra 276 til 366 godkendelser af private leverandører af praktisk hjælp. På sundhedsområdet kan borgere søge behandling på ét af godt 150 forskellige private og udenlandske sygehuse, som myndighederne har indgået aftaler med.

Godkendelser af private leverandører af praktisk hjælp

Kilde: Styrelsen for Social Service

Aftaler med private og udenlandske sygehuse og sygeklivniker

Kilde: Amdsrådsforeningen

Flere leverandører betyder, at borgerne får nemmere ved at finde et tilbud, som passer til den enkeltes ønsker og behov.

Samtidig kan kvalitetsudviklingen styrkes, fordi leverandørerne i højere grad sætter fokus på kvalitet og service for at tiltrække brugerne. Det gælder også de offentlige leverandører, som ellers risikerer at miste indtægter, når borgere vælger private tilbud.

Et eksempel er sundhedsområdet, hvor erfaringer fra udvalgte amter viser, at mange offentlige sygehuse nu gør mere ud af den faglige specialisering og udvikling af nye tilbud. Det sker blandt andet for at blive valgt til af de patienter, som benytter sig af mulighederne for frit valg på tværs af amtsgrænserne.

Erfaringerne har også vist, at det tager tid, før de private leverandører i fuldt omfang anvender de muligheder, som er opstået i kraft af frit valg. Det skyldes blandt andet, at leverandørerne skal kunne have tillid til det frie valg, før de investerer på markedet. Samtidig skal amter og kommuner fortsat udvikle rammerne for inddragelsen af private leverandører, så der sikres gode konkurrencevilkår.

Frit valg skaber flere valgmuligheder også på områder uden private leverandører!

I udvalgte kommuner er der kommet større variation i de tilbud, som borgerne kan vælge mellem. Det gælder også de områder, hvor der ikke er private leverandører.

Der er varierende grader af konkurrence og af leverandørtyper på de forskellige velfærdsområder. Mens der på fx handicapområdet er relativt stor inddragelse af private leverandører, findes der på andre områder stort set kun kommunale leverandører.

Erfaringer fra udvalgte kommuner viser, at kommunerne på flere måder kan medvirke aktivt til at fremme det frie valg. Dels kan de sikre rammerne for, at private leverandører inddrages på velfærdsområderne. Dels kan de på områder uden private leverandører sørge for, at der sker en øget individualisering af de eksisterende tilbud.

Kommunerne har flere muligheder, hvis de vil sikre en individuel udvikling og profilering af institutionerne på velfærdsområderne. Kommuner kan fx yde vejledning til institutionerne om, hvordan institutionerne kan udvikle en mere individuel profil. Kommuner kan også decentralisere det økonomiske ansvar, så den enkelte institution i højere grad opnår gevinster ved at tiltrække brugere til institutionen.

På børnepasningsområdet viser et eksempel fra Nykøbing Falster Kommune, hvordan der er blevet skabt større variation i dagtilbudene efter, at kommunen ændrede på kontraktforholdet for en række institutioner.

Flere valgmuligheder på børnepasningsområdet i Nykøbing Falster Kommune

Nykøbing Falster Kommune har haft et politisk ønske om at skabe størst mulig valgfrihed på børnepasningsområdet. Valgfriheden understøttes blandt andet ved at sikre, at forskellige institutioner har forskellige profiler. Derfor indgik kommunen en aftale med tre selvejende institutioner om at overgå til puljeinstitutioner.

I forbindelse med ændringen valgte Nykøbing Falster kommune at trække en klarere grænse mellem forvaltningens opgaver og institutionernes opgaver. Derfor modtager puljeinstitutionerne ikke længere administrativ og pædagogisk assistance fra kommunen. Den får de i stedet fra Fonden af Frie Børnehaver. I samarbejde med Fonden af Frie Børnehaver markerer puljeinstitutionerne deres forskellighed fra de øvrige institutioner ved at have et særligt fokusområde: "Natur og Miljø".

Tidligere fungerede de selvejende institutioner mere eller mindre som de kommunale institutioner. De modtog de samme ydelser fra kommunen i form af administrativ og pædagogisk assistance, og de selvejende institutioner indgik i de samme samarbejdsforhold som de øvrige kommunale institutioner.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005

På grundskoleområdet viser et andet eksempel, hvordan Århus Kommune ved at øge frihedsgraderne for den enkelte skole har stimuleret en mere individuel profil.

I Århus har skoler blandt andet udnyttet denne frihed til at udvikle nye tilbud til elever og forældre. Skolerne kan ofte vinde elevfremgang eller større brugertilfredshed på den måde.

Frihedsgrader sikrede nye tilbud til elever og forældre i Århus Kommune

Århus Kommune har gennem øget decentralisering af kompetencer til den enkelte skole stimuleret udviklingen af større forskellighed på kommunens skoler. Vorrevangsskolen er et eksempel på en skole, der tidligere havde et negativt ry, men som nu har vendt udviklingen. Det er blandt andet sket som følge af større forældreinddragelse og en mere individuel profilering udadtil.

Skolen satser på en tilpasning af tilbuddene til de forhold, der gælder lokalt. Skolen sender et spørgeskema til børnehaver i kommunen for derigennem bedre at kunne sammensætte klasserne. Der gennemføres test i 1. klasse for at give mulighed for at lave specielle kursusforløb for den enkelte elev. Der er også muligheder for at lave særlige hold- og niveaudelinger på tværs af klasser.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005

Frit valg betyder højere kvalitet men kræver administration!

I forbindelse med frit valg kommer der øget fokus på kommunalbestyrelsernes opgave med at stille kvalitets- og dokumentationskrav til leverandører på velfærdsområderne. Det giver forbedringer for borgerne, der dels får styrket deres retssikkerhed, dels bedre kan regne med kvaliteten i de tilbud, de benytter sig af.

Den øgede fokus på gennemsigtighed og dokumentation i de offentlige tilbud betyder, at der bruges flere administrative ressourcer på at dokumentere niveauet i den service, som leveres. Men gennemsigtigheden betyder også, at det bliver lettere at opdage muligheder for kvalitetsforbedringer og effektiviseringer i servicen.

Med frit valg øges kravet til amter og kommuner om at sikre rammerne for inddragelsen af private leverandører.

På mange områder stiller loven krav til kommunerne om at ændre deres organisationsformer, så de bedre imødekommer kravet om frit valg mellem leverandører. Det kan fx være et krav om at adskille myndighedsfunktionen, som træffer afgørelse eller fører tilsyn i forhold til borgerne, fra den kommunale leverandør, som leverer ydelsen. Adskillelsen giver blandt andet private leverandører større sikkerhed for, at de får en fair behandling af den kommunale myndighed, og den styrker borgernes retssikkerhed.

Samtidig skærpes kravet til kommuner og amter om at opstille kvalitetsstandarder og om bedre dokumentation af den service, som de forskellige leverandører yder til kommunens borgere.

Kvalitets- og dokumentationskrav på ældreområdet

Indførelsen af det frie leverandørvalg i ældreplejen har fra januar 2003 medført krav til de kommunale myndigheder om, at der i ældreplejen fastsættes og offentliggøres klare kvalitets- og evt. priskrav.

Kravene gælder for alle leverandører, både kommunale og private, og fastsættes af kommunalbestyrelsen på baggrund af lovgivningen og den kommunale kvalitetsstandard for indhold og levering af hjemmehjælp. Kravene skal medvirke til at skabe gennemsigtighed om kommunalbestyrelsens prioriteringer, mål og værdier for ældreplejen og dermed medvirke til at give både hjemmehjælpsmodtagere og leverandører et klart billede af, hvilke forventninger der stilles til den personlige og praktiske hjælp i kommunen.

Kvalitetsstandarderne kan indeholde krav til personalets kompetencer og til hvor lang tid, det fx må tage leverandøren at reagere på et akut nødkald. For at sikre at kvalitetsstandarderne overholdes, stiller kommunen krav til leverandørerne om dokumentation for de ydelser, der er leveret til hjemmehjælpsbrugere.

Det er dokumenteret, at organisationsændringer og kvalitetsstandarder kan medvirke til et løft i den kvalitet, som amter og kommuner leverer til borgerne.

I en undersøgelse fra 2004 af frit leverandørvalg på ældreområdet udtrykker et flertal af kommunerne, at der som en konsekvens af organisationsændringer er sket en forbedring af ensartetheden og kvaliteten i visitationen på ældreområdet. 84 pct. af alle kommuner mener, at kvaliteten af visitationen er forbedret, mens 64 pct. af kommunerne mener, at der er skabt mere klarhed over kvaliteten i ældreplejen.

Erfaringer fra udvalgte amter og kommuner bekræfter billedet af, at kvalitetsstandarder og kvalitetskrav generelt har medvirket til et højere og mere ensartet kvalitetsniveau i den offentlige service.

Med anvendelsen af kvalitetsstandarder og kvalitetskrav opnås der blandt andet en bedre overensstemmelse mellem det politisk fastlagte serviceniveau, og de faktisk leverede ydelser. Kravene sikrer, at de ældre får den service af hjemmehjælpen, som kommunalbestyrelsen har bestemt, de har ret til.

Dokumentationskravet til leverandørerne kan samtidig forbedre kommunens kontrolmuligheder. Det er blevet nemmere at holde øje med, om borgerne får en hjælp, der svarer til deres behov. Det styrker borgernes retssikkerhed og sikrer samtidig kommunen den nødvendige viden om, hvorvidt leverandørerne lever op til deres aftaler. Endelig har det skabt øget bevidsthed om kommunens omkostninger i hjemmeplejen.

Erfaringerne viser imidlertid også, at brugen af kvalitetskrav kan være ressourcekrævende for kommunerne og for de medarbejdere, som udfører den offentlige service. Det er nyt for de fleste kommuner, at de skal opstille pris- og kvalitetskrav til leverandørerne. Derfor lægger det til at begynde med beslag på administrative ressourcer. Det kræver samtidig mere af medarbejderne, som ikke blot skal udføre arbejdet, men i mange tilfælde også efterfølgende skal dokumentere det.

Dette fremgår ligeledes af undersøgelsen fra 2004 af frit valg i ældreplejen. Her svarer i alt 86 pct. af kommunerne, at frit valg har skabt mere administration.

Frit valg rykker beslutningerne tættere på brugere og medarbejdere!

Frit valg medfører ofte en større decentralisering af det økonomiske ansvar til den enkelte institution. Det betyder, at beslutninger træffes tættere på brugere og medarbejdere.

Mange amter og kommuner vælger at decentralisere det økonomiske ansvar, fordi det kan give den enkelte institution en større tilskyndelse til at effektivisere driften. Det giver samtidig institutionerne større frihed til at udvikle individuelle tilbud og dermed også mulighed for at tiltrække flere brugere gennem frit valg ordningerne.

Et godt eksempel er grundskoleområdet. Her kombineres det frie skolevalg ofte med en større decentralisering fra den kommunale forvaltning til de enkelte skoler.

Erfaringer fra de udvalgte kommuner viser, at decentraliseringen i flere kommuner har frigjort ressourcer til individuelle satsninger på skoler. Dermed understøttes skolernes selvstændige profil, og kommunens forældre får mere at vælge imellem.

Decentralisering af økonomisk ansvar på skoleområdet

Decentralisering af økonomiske og beslutningsmæssige kompetencer kan styrke den individuelle profilering af skolerne og sikre forældrene mere at vælge mellem. Det viser erfaringer fra blandt andet Gladsaxe og Københavns Kommune.

Gladsaxe Kommune indfører kontraktstyring og decentrale kompetencer til alle kommunens institutioner. Kommunen har blandt andet udarbejdet en budgetmodel for folkeskolerne, som er baseret på aktivitetsbaseret afregning, hvor "pengene følger eleven". Det sikrer den enkelte skole større budgetansvar. Det forventes i Gladsaxe Kommune, at den nye budgetmodel vil motivere skolerne til øget konkurrence, fordi ressourcerne kanaliseres til skolerne afhængig af deres søgning.

I Københavns Kommune har decentralisering af økonomien betydet, at skolerne i højere grad kan råde over egne midler. Hvis fx en lærer vælger at fratræde, bestemmer skolerne i højere grad selv, om der skal ansættes en ny lærer, eller om de ledige midler skal anvendes til andre aktiviteter.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005

Mange kommuner understøtter aktivt decentraliseringen ved at inddrage forældre og medarbejdere i beslutningerne. Mange skoler har fx valgt at inddrage forældrene i indsatsen for at gøre andre forældre opmærksomme på skolens tilbud og pædagogiske profil.

Frit valg kan gavne medarbejdernes motivation men skaber også usikkerhed!

Frit valg vil typisk indebære store forandringer for medarbejderne på velfærdsområderne. Medarbejderne var tidligere typisk de eneste, der løste en bestemt velfærdsopgave for brugerne. Med frit valg skal de i højere grad vænne sig til en konkurrencesituation med mange leverandører. Det kan blandt andet betyde, at brugere skifter til konkurrerende tilbud. Og det kan medføre større udsving i antallet af brugere og deraf følgende behov for kapacitetstilpasninger.

Hertil kommer, at mange amter og kommuner har gennemført store organisatoriske forandringer som følge af frit valg. På ældreområdet har reglerne om frit valg blandt andet medført en generel fokus på nødvendigheden af at adskille de kommunale myndigheds- og leverandøropgaver. Også på sundhedsområdet er der mange amter, som de seneste år har ændret organiseringen og fx valgt at centralisere behandlingen i større enheder.

Erfaringen fra udvalgte kommuner er, at frit valg har givet arbejdsglæden et løft i de kommuner, som har gjort mest for at inddrage medarbejderne i forandringerne. Konkurrencen kan motivere på arbejdspladsen, fordi det opleves positivt at blive valgt til af brugerne.

Inddragelse af medarbejderne i Helsingør Kommunes hjemmehjælp

Helsingør er et eksempel på en kommune, som ved gennemførelsen af organisatoriske ændringer på ældreområdet valgte at satse på øget inddragelse af medarbejderne. Kommunen igangsatte et særligt informationsforløb til medarbejderne og inddrog i den forbindelse medarbejderne i projektgrupper. Samtidig blev områdelederne uddannet i, hvordan den nye organisation skulle fungere. Det "klædte dem på" til at formidle det frie valg og organisationsændringerne til medarbejderne ude i områderne.

I Helsingør Kommune er erfaringen, at når kommunen benytter dialogredskaber og inddrager medarbejderne i forandringsprocessen, medfører det, at medarbejderne i sidste ende opleves gladere og mere engagerede, hvilket på langt sigt skaber de bedste resultater. Samlet set vurderes medarbejderne i dag at have fået en større tilknytning til deres arbejde og at have udviklet en følelse af ejerskab.

Kilde: Case-beskrivelse af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Kommunerne oplever dog samtidig, at der også er medarbejdere, der ser frit valg som en belastning. På ældreområdet opleves dokumentationskravet af mange som en byrde. Medarbejderne kan også få en oplevelse af, at de administrative opgaver udføres på bekostning af den tid, som medarbejderne ellers har til brugeren.

Udfordringer

2

Udfordringer for frit valg

Regeringen har taget væsentlige skridt for at forbedre borgernes valgmuligheder på en række velfærdsområder. Borgerne kan i dag vælge mellem forskellige tilbud på alt fra ældre- og sundhedsområdet til skole- og dagtilbud for børn.

Arbejdet er dog langt fra tilendebragt. Frit valg rummer fortsat en række udfordringer, som regeringen vil tage hånd om.

Udfordringerne hænger tæt sammen med at sikre borgerne valgmuligheder i praksis. Nogle gange er det ikke nok at ændre reglerne og sikre borgerne nye muligheder i lovgivningen. Det kan også være nødvendigt med initiativer, som giver borgerne bedre forudsætninger for at bruge de muligheder, lovgivningen giver dem ret til. Samtidig kan det være nødvendigt at fremme markedsdannelsen på enkelte områder.

Et eksempel er ældreområdet, hvor lovgivningen giver kommunerne pligt til at tilvejebringe rammerne for inddragelsen af flere leverandører af hjemmehjælp. Her er der sket meget, og godt hver femte hjemmehjælpsbruger modtager i dag en ydelse fra en privat leverandør. Det er imidlertid en vedvarende udfordring at sikre, at der kommer flere leverandører på ældreområdet og på andre områder med frit valg. Der skal fortsat arbejdes med at rydde de knaster af vejen, der kan virke som en barriere for inddragelsen af private leverandører.

Frit valg kræver samtidig en effektiv ressource- og kapacitetsstyring i amter og kommuner. En særlig udfordring opstår, når borgerne vælger tilbud som fx børnepasning på tværs af kommunegrænser. Det frie valg forudsætter, at afregningen mellem kommunerne tager højde for forskellene i service- og skatteniveauet mellem kommunerne.

Endelig er det en forudsætning for et velfungerende frit valg, at borgerne har kendskab til og bruger de valgmuligheder, som de har fået. Borgerne skal selvfølgelig vide, at de har valgmuligheder. Men vigtigere er, at borgerne får information om kvaliteten i de forskellige tilbud, som de kan vælge mellem. Det gælder også de svageste borgere, som ofte har sværere ved at anvende deres valgmuligheder end andre brugere af frit valg.

Regeringen tager udfordringerne op. De kommende år vil regeringen udbygge og styrke borgernes valgfrihed på de centrale velfærdsområder. Det skal løbende overvåges, at rammerne for frit valg fungerer, og at de sikrer inddragelsen af private leverandører. Samtidig sætter regeringen nye mål, der skal sikre borgerne den information, som de har brug for.

Bedre information

Det frie valg forudsætter, at borgerne har information om deres valgmuligheder og om indholdet i de tilbud, de kan vælge mellem. Det skal sikre, at fx ældre ikke vælger i blinde, når de skal tage stilling til forskellige tilbud om hjemmehjælp.

Regeringen har siden sin tiltrædelse i efteråret 2001 styrket informationen om frit valg til alle borgere. Der er typisk indført specifikke informationskrav i lovgivningen på områder med frit valg. Med lov om frit valg har regeringen herudover indført et generelt krav til kommuner og amter om, at de skal informere borgerne om valgmulighederne på de enkelte serviceområder og om indholdet i de konkrete servicetilbud.

Informationskravet til kommuner og amter

Lov om frit valg blev vedtaget af Folketinget d. 22. december 2004. Lovens overordnede formål er at fremme frit valg for borgerne ved leveringen af offentlige serviceydelser. Loven skal understøtte mulighederne for at udvide det frie valg og styrke borgernes retsstilling ved gennem information at skabe et kvalificeret grundlag for borgerens brug af det frie valg.

Af lovens § 4 fremgår, at det på områder, hvor der er frit valg ved levering af kommunale eller amtskommunale serviceydelser, påhviler kommunalbestyrelsen eller amtsbestyrelsen at informere borgerne herom. Af loven fremgår yderligere, at det påhviler kommunalbestyrelsen og amtsrådet at informere om indholdet af de kommunale eller amtskommunale serviceydelser på en måde, der sikrer, at borgerne på et enkelt og gennemskueligt grundlag kan foretage et kvalificeret valg. Endelig bestemmer loven, at det påhviler kommunalbestyrelsen og amtsrådet i forbindelse med information om frit valg at informere om, hvor borgerne kan henvende sig om forhold vedrørende leveringen af en serviceydelse.

Lov nr. 1429 af 22. december 2004 om fremme af frit valg for borgerne ved levering af serviceydelser i kommuner og amtskommuner

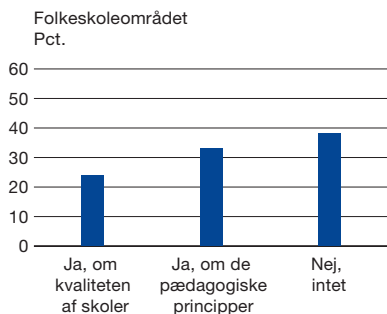

Det er dog fortsat en udfordring at sikre, at borgernes informationsbehov imødekommes. Forbrugerstyrelsen har undersøgt brugernes viden om frit valg på en række områder. Forbrugerstyrelsen peger på, at selvom borgerne generelt har opnået et godt kendskab til muligheden for at vælge frit, er der fortsat et stykke vej endnu, før alle borgere har kendskab til muligheden, og før brugerne kan opnå fuld information om indholdet i de forskellige valgmuligheder.

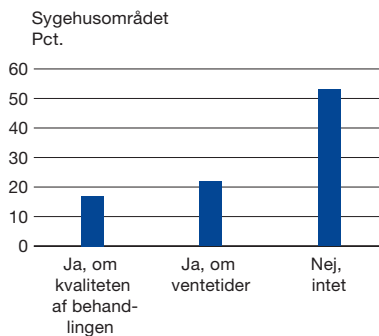
En sammenligning af velfærdsområderne med en række andre områder viser, at borgerne generelt har et ringere kendskab til frit valg på velfærdsområderne end på markederne for telefoni, el og gas. På daginstitutionsområdet kender 55 pct. til valgmuligheden, mens kendskabet på folkeskole- og ældreområdet er på henholdsvis 60 pct. og 59 pct. På tele-, el- og gasmarkedet ligger det tilsvarende tal væsentligt højere med mellem 70-94 pct. af forbrugerne. På sygehusområdet er kendskabet også højt, idet 89 pct. af borgerne kender til muligheden for frit at vælge sygehus.

Hovedparten af brugerne på velfærdsområderne oplever intet behov for mere information om frit valg. Der er dog stadig frit valgs brugere, som efterspørger viden om kvaliteten af de forskellige tilbud, der kan vælges mellem. Det gælder særligt skoleområdet, hvor 24 pct. savner information om kvaliteten af skoler og 33 pct. om de pædagogiske principper på skolerne. Et lignende billede gør sig gældende for sundhedsområdet, hvor 17 pct. af brugerne savner information om kvaliteten af behandlingen og mere end 20 pct. om ventetider.

Vidensbehov på folkeskole- og sygehusområdet

Anm.: Brugere er blevet spurgt om, hvorvidt "der [var] behov for mere viden for at kunne vælge?"
Kilde: Forbrugerstyrelsen 2004

Anm.: Brugere er blevet spurgt om, hvorvidt "der [var] behov for mere viden for at kunne vælge?"
Kilde: Forbrugerstyrelsen 2004

Forbrugerstyrelsen konkluderer i undersøgelsen, at det fortsat er svært for brugerne at sammenligne produkter og ydelser. Det skyldes dels, at velfærdsydelser ofte er meget komplekse ydelser, og at de derfor kan stille særlige krav til brugerinformationen. Dels har der ikke tidligere været samme behov for sammenlignelig information som i dag, ligesom der ikke er tradition for at opstille og offentliggøre kvalitetsparametre på sundheds- og velfærdsområderne.

Regeringen har opstillet nye mål for indsatsen for at forbedre informationen om frit valg til borgerne.

Det fremgår af regeringsgrundlaget "Nye mål", at sammenlignelig brugerinformation skal gøres landsdækkende for de væsentligste kommunale serviceområder i 2007. Dermed sikres borgerne sammenlignelig information om de tilbud, som de kan vælge imellem på velfærdsområderne.

Sammenlignelig brugerinformation

Sammenlignelig brugerinformation (SBI) blev introduceret i januar 2002 med udgivelsen af vejledninger om henholdsvis folkeskolen, ældreområdet, dagtilbud og gymnasiet. Der er tale om internetbaseret information, som er opstillet på en standardiseret måde, så det er muligt at sammenligne de forskellige institutioner og ydelser. Formålet med SBI er at bidrage til, at borgerne får bedre mulighed for at sammenstille og vurdere serviceydelserne på de respektive områder. SBI kan dermed blive et redskab for borgerne til at kunne gøre brug af de valgmuligheder, som findes.

SBI har i dag en begrænset udbredelse, hvilket betyder, at der endnu ikke er tilvejebragt et reelt grundlag for sammenligninger på tværs af kommuner.

Som en del af aftalen mellem regeringen og de kommunale parter om kommunernes økonomi for 2005 blev der igangsat et udvalgsarbejde, der skal munde ud i forslag til udmøntning af klare mål i kommunerne og en justering af konceptet for sammenlignelig brugerinformation. Efterfølgende har regeringen i det nye regeringsgrundlag "Nye mål" tilkendegivet, at sammenlignelig brugerinformation skal gøres landsdækkende for de væsentligste kommunale serviceområder i 2007. I aftalen om kommunernes økonomi for 2006 har regeringen og kommunerne derfor aftalt, at anbefalingerne fra Udvalget om klare mål og sammenlignelig brugerinformation skal lægges til grund, når sammenlignelig brugerinformation gøres landsdækkende for de væsentligste kommunale serviceområder i 2007.

Det skal samtidig være nemt for borgerne at søge og finde information om deres valgmuligheder. Borgerne har derfor fået én fælles indgang til information om frit valg. På www.forbrug.dk kan borgerne få overblik over hvilke ydelser, de kan vælge mellem, og hvordan de skifter udbyder. Borgerne guides videre til relevante sammenligningsdatabaser, prisguider og andre hjemmesider, bl.a. ventelister for sygehuse, pensionsinfo.dk og prisguiden på teleområdet.

Samtidig har regeringen på de enkelte velfærdsområder taget en række initiativer for at styrke informationen om frit valg.

Det gælder fx på sundhedsområdet, hvor regeringen fra januar 2005 har indført en skærpet informationspligt for sygehusene. Et sygehus skal nu senest 8 hverdage efter, at det har modtaget henvisning af en patient, oplyse patienten om dato og sted for undersøgelse eller behandling. Med ændringen har patienten endvidere krav på information om retten til behandling, om ventetider samt om en række øvrige informationer.

I regeringsgrundlaget "Nye mål" fremgår det videre, at regeringen vil arbejde på at fjerne barrierer for et frit valg og fremlægge forslag til at øge gennemsigtigheden, blandt andet ved at forpligte den enkelte a-kasse til at informere sine medlemmer om det frie valg og om den pågældende a-kasses administrationsbidrag sammenlignet med andre a-kasser.

Ressourcesvage borgere

Regeringen tror på, at alle borgere er i stand til at træffe kvalificerede valg. Det gælder også samfundets udsatte grupper og mennesker med handicap.

Regeringen har af flere omgange udvidet valgmulighederne for de svageste borgere. Fra juli 2002 har det fx været muligt for mennesker med handicap og sindslidende at vælge frit mellem forskellige botilbud. Fra januar 2003 har stofmisbrugere haft frit valg af behandlingstilbud. Mennesker med handicap, som bruger den såkaldte ledsagerordning, har fra januar 2005 fået mulighed for selv at vælge en ledsager.

Der ligger imidlertid en særlig udfordring i at sikre, at resourcesvage grupper i praksis har gode forudsætninger for at vælge frit mellem forskellige bo- eller behandlingstilbud.

Stofmisbrugere, sindslidende og visse personer med handicap vil typisk have sværere ved at træffe et kvalificeret valg end andre. Det skyldes blandt andet, at der ofte stilles bestemte faglige krav til behandling eller bosteder for netop disse grupper. Det kræver alt andet lige en større faglig indsigt at vælge mellem forskellige behandlingstilbud til stofmisbrugere, end det fx kræver at vælge mellem forskellige børneoplysnings- eller grundskoletilbud.

Det medvirker til at begrænse valgmulighederne, at der for bestemte personer med sindslidelser eller handicap kun findes relevante tilbud enkelte steder i landet. Valgmulighederne kan også på enkelte områder være begrænset af kapaciteten. Sindslidende har fx flere valgmuligheder mellem botilbud end på områderne for behandlings- og sygehuspsykiatri.

Endelig er der naturligvis enkelte sindslidende, stofmisbrugere og mennesker med handicap, som på grund af deres tilstand har svært ved at træffe et valg. Nogle sindslidende er så syge, at det ikke giver mening at tale om frit valg.

Sådanne udfordringer ændrer dog ikke ved, at også resourcesvage borgere kan få udbytte af deres valgmuligheder.

Erfaringer i udvalgte kommuner viser, at resourcesvage brugere med den rette information og vejledning kan få meget ud af frit valg. Amter og kommuner kan fx planlægge obligatoriske forbesøg på de institutioner, som brugerne kan vælge mellem. Vestsjællands Amt har erfaringer med netop denne løsning.

Frit valg på misbrugsområdet i Vestsjællands Amt

Vestsjællands Amt har i en årrække sikret forskellige tilbud til amtets stofmisbrugere om behandling. Amtet indførte tidligt en behandlingsgaranti på misbrugsområdet.

Vestsjællands Amt har indført en regel om, at alle stofmisbrugere, der ønsker at gå i behandling, skal besøge mindst 2 af amtets behandlingstilbud, før de beslutter, hvor de vil behandles. Dermed er stofmisbrugerne garanteret et minimum af valgfrihed. Samtidig får stofmisbrugerne mulighed for at danne sig et indtryk af behandlingstilbuddet, hvilket de ikke kunne have gjort på baggrund af skriftlig information alene.

Vestsjællands Amt erfarer, at misbrugere generelt har svært ved at erkende egne behov. Stofmisbrugere har derfor sværere ved at træffe et behovsbetonet valg frem for et mere lystbetonet valg. Det er dog samtidig erfaringen, at frit valg øger motivationen til at gennemgå et behandlingsforløb, fordi brugeren har haft større indflydelse på tilbuddet, som benyttes.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Regeringen vil fremover understøtte de svageste borgeres valgmuligheder med nye initiativer. I regeringsgrundlaget "Nye mål" fra februar 2005 er der sat nye mål for indsatsen. Regeringen vil komme med forslag til, hvordan øgede valgmuligheder indbygges i de sociale tilbud, som tilbydes de svage grupper.

Flere leverandører

Flere leverandører er en forudsætning for, at borgerne i praksis har forskellige tilbud at vælge mellem. Inddragelsen af private leverandører på velfærdsområderne kan samtidig skabe mere konkurrence om at yde den bedste og billigste service til borgerne.

Det er en betingelse for flere leverandører, at der er lige konkurrencevilkår mellem de forskellige leverandører på markedet. Det skal herudover være nemt for leverandørerne at få adgang til at tilbyde deres serviceydelser til borgerne.

Regeringen har i årenes løb udbygget og styrket rammerne for inddragelsen af private leverandører. Særligt på ældreområdet har det sikret brugerne flere valgmuligheder mellem offentlige og private leverandører.

På enkelte velfærdsområder var der tidligere formelle begrænsninger for inddragelsen af private leverandører. Det gælder fx børnepasningsområdet, hvor private leverandører hidtil har været afhængige af en driftsaftale med kommunen, og hvor det ikke for private leverandører har været muligt at trække et eventuelt overskud ud af driften. Regeringen har taget initiativ til en udvidelse af det frie valg på børnepasningsområdet, hvor private leverandører har fået mulighed for at oprette privatinstitutioner.

Lettere adgang for private leverandører af dagtilbud

Reglerne i serviceloven er i maj 2005 blevet ændret. Formålet er, med respekt for kommunernes udgiftsstyring, at forbedre mulighederne for private leverandører af dagtilbud.

Med ændringen har kommunerne blandt andet fået pligt til at give alle kvalificerede leverandører adgang til at etablere og drive daginstitutioner, hvis de lever op til de kvalitetskrav, der stilles til dagtilbud på centralt og kommunalt plan. Der er herudover skabt mulighed for, at privatinstitutioner kan trække et eventuelt overskud ud af driften.

Forældre kan herefter opnå en række fordele. Blandt andet har forældre i landdistrikter fået bedre mulighed for at oprette en privatinstitution, hvis kommunen vælger at lukke den eneste daginstitution i området. Forslaget giver også mulighed for, at virksomheder kan oprette virksomhedsbørnehaver og dermed tilbyde forældre mere fleksibilitet fx i forhold til åbningstider.

På ældreområdet har private leverandører tidligere peget på, at det giver unødigt administrativt bøv, hvis der er markante forskelle på de krav, som kommunerne stiller. Problemet er blandt andet, at leverandører, der allerede er godkendt i én eller flere kommuner, reelt ikke har lettere ved at opnå godkendelse i andre kommuner. Det sker på trods af, at lovgivningen klart forudsætter, at dette ellers bør være tilfældet.

Derfor tages der nu initiativ til en forenkling af godkendelsesproceduren for private leverandører af hjemmepleje. Idéen er at lette kommuner og leverandører for administrative byrder, uden at der ændres ved den grundlæggende præmis om, at det er den enkelte kommune, som har ansvaret for at fastlægge og offentliggøre kvalitetskrav til leverandørerne.

Konkret kan godkendelsesproceduren forenkles gennem en "fritvalgsattest", der dokumenterer, at en leverandør er kvalificeret til at levere personlig og praktisk hjælp.

De kommende år vil regeringen i samarbejde med kommuner og de private leverandørers brancheorganisationer udvikle en "fritvalgsattest", som på længere sigt forventes at kunne danne grundlag for en del af den kommunale godkendelsesprocedure. Det er hensigten, at attesten med tiden vil få status af en alment accepteret dokumentation for, at leverandøren lever op til de generelle kvalitetskrav, der stilles i alle kommuner.

Fair konkurrencevilkår for leverandører

På områder med private leverandører er det vigtigt at sikre fair konkurrencevilkår. Fair konkurrence er en forudsætning for, at borgerne kan opnå flere valgmuligheder og en bedre service.

Regeringen har med en række initiativer sikret konkurrencen på områder med frit valg. På ældreområdet har kommunerne fået pligt til at godkende de private leverandører, som kan overholde kommunens pris- og kvalitetskrav, hvis kommunen vælger at organisere det frie valg efter den såkaldte godkendelsesmodel. På sygehusområdet er der indgået aftaler med en række private og udenlandske sygehuse og klinikker, hvor borgerne i kraft af det udvidede frie sygehusvalg kan blive behandlet. Også i hjemme-sygeplejen og i tilbud til handicappede mv. inddrages private leverandører i løsningen af opgaverne.

På ældreområdet vælger langt de fleste kommuner at organisere det frie valg efter godkendelsesmodellen, hvor leverandørerne konkurrer på kvalitet og ikke på pris. I godkendelsesmodellen betaler kommunen leverandøren en timepris, der svarer til, hvad det koster kommunen at lade den kommunale leverandør levere én times ydelse hos den ældre, dvs. kommunens gennemsnitlige langsigtede omkostninger ved den kommunale leverandør.

Private leverandører har i nogle tilfælde peget på, at prisfastsættelsen i kommunerne ikke i alle tilfælde har afspejlet de reelle omkostninger, som kommunerne har. Dette kan betyde, at de private leverandører skal være mere effektive, at de skal aflønne deres medarbejdere ringere, eller at de skal slække på kvaliteten med risiko for at blive valgt fra af de ældre. På sigt kan det betyde, at de private leverandører må forlade markedet eller holde sig fra at gå ind på markedet.

For de fleste kommuner er det nyt at skulle beregne timepriser i ældreplejen. Der er derfor eksempler på, at kommuner i omstillingsfasen har haft besvær med at beregne deres omkostninger korrekt. Konkurrencestyrelsen har i flere sager peget på, at kommunernes priser var sat så lavt, at det kunne være et tegn på, at de var i modstrid med konkurrenceloven.

Beregning af timepriser i Aalborg Kommune

Aalborg kommune fik i december 2003 og i april 2005 et påbud af Konkurrencerådet om at ændre beregningen og dokumentationen af timepriser i hjemmehjælpen. Baggrunden herfor er, at Konkurrencerådet fandt, at flere forhold ved kommunens prissætning var årsag til, at der forelå ulovlig, konkurrenceforvridende støtte.

Først og fremmest kunne kommunen ikke dokumentere, at timepriserne var baseret på det antal timer, som den kommunale hjemmepleje faktisk anvendte hos de ældre, sådan som fritvalgslovgivningen kræver. I stedet baserede Aalborg Kommune beregningen af timepriser med udgangspunkt i de visiterede timer, hvilket ikke er tilladt efter fritvalgsreglerne, da den beregnede timepris derved kan blive for lav.

Aalborg Kommune anvendte endvidere arbejdskraft med løntilskud og indregnede de lavere lønomkostninger, som det gav, i timeprisen. Der er forskelle mellem private og offentlige arbejdsgivers muligheder for at ansætte personer med løntilskud og på størrelsen af disse tilskud. Dette medførte ligeledes, at timeprisen blev for lav. Rådet fastslog derfor, at kommunen ved beregning af timeprisen kun må indregne den andel af personer med løntilskud, som en privat virksomhed har mulighed for at ansætte, og at kommunen desuden kun må indregne størrelsen af det løntilskud, som en privat virksomhed opnår.

Kilde: Afgørelser fra Konkurrencerådets møde den 17. december 2003 og 27. april 2005.

Sagerne har sat fokus på, at der kan være problemer med, om kommunerne har overblik over hvilke omkostninger, der er forbundet med at levere en ydelse. Sagerne har ligeledes sat fokus på de krav, der må stilles til dokumentationen for timeprisberegningen.

Regeringen vil løbende overvåge udviklingen i kommunernes timepriser for ydelser på ældreområdet. Regeringen moderniserer i 2005 Fritvalgs-databasen, hvor kommunerne i dag skal offentliggøre deres prisberegninger. Moderniseringen skal blandt andet sikre, at Fritvalgs-databasen bliver mere brugervenlig samt muliggør et mere effektivt tilsyn med, at fritvalgsreglerne overholdes. Moderniseringen vil også udvide mulighederne for at frembringe grundige analyser af kvalitets- og prisudviklingen på ældreområdet, af udbredelsen af det frie valg m.m.

På ældreområdet har Konkurrencerådet samtidig påpeget, at det kan virke konkurrenceforvridende, at kommunerne i dag kan indregne forventede effektiviseringer i timepriserne.

Det er på den ene side vigtigt, at kommunerne kan medregne forventede effektiviseringer i ældreplejen. Ellers vil kommunerne ikke have noget incitament til effektivitetsforbedringer i ældreplejen. Og både de kommunale og de private leverandører vil på sigt få en højere pris for deres ydelser, end det er nødvendigt.

På den anden side er det vigtigt, at reglerne skaber fair konkurrencevilkår for alle leverandører på ældreområdet.

Regeringen har taget initiativ til at ændre reglerne, så prisberegningen er blevet mere fair overfor de private leverandører. Med ændringen kan kommunerne fortsat indregne forventede effektiviseringer, når de beregner timepriserne i ældreplejen. Det nye er, at kommunerne forpligtes til at efterbetale leverandørerne i de tilfælde, hvor det efterfølgende viser sig, at prisen har været fastsat for lavt.

Regeringen har herudover taget initiativ til en større reform af det kommunale regnskabssystem, som vil påvirke alle dele af den kommunale sektor. Reformen indebærer, at kommunerne skal udarbejde regnskaber efter omkostningsbaserede principper på alle områder fra og med regnskab 2005. Det vil betyde, at der skabes et mere præcist billede af det kommunale omkostningsniveau. Kendskab til og gennemsigtighed med omkostningerne bevirker, at prisfastsættelse bl.a. i forhold til ydelser leveret af private leverandører kan gennemføres på et mere præcist grundlag.

Kapacitets- og udgiftsstyring

Frit valg handler primært om at sikre borgerne flere valgmuligheder og en bedre kvalitet på velfærdsområderne. Det er imidlertid vigtigt, at der ved indretningen af frit valg også tages højde for udgiftsstyringen i kommunerne.

Kommuner må tilrettelægge deres økonomistyring efter borgernes valgfrihed. Når borgerne vælger mellem forskellige tilbud internt i kommunen, er det en udfordring at sikre, at pengene følger borgeren til det tilbud, som borgeren har valgt.

Kommunerne får samtidig nye udfordringer med at styre kapaciteten i tilfælde, hvor mange borgere forlader et tilbud i kommunen til fordel for et andet af kommunens tilbud. Det kan give overskydende kapacitet i det tilbud, som mange borgere har valgt fra, og manglende kapacitet i det tilbud, som borgerne har valgt til.

Frit valg kan i særlig grad udfordre kommunernes økonomistyring, når borgerne får mulighed for at vælge tilbud på tværs af kommunegrænserne. Her gælder det om at sikre, at frit valg ikke svækker kommunernes mulighed for at fastsætte skat-serviceniveauet i kommunen.

Det er et grundprincip i kommunestyret, at den enkelte kommune selv vælger den ønskede sammenhæng mellem skatte- og serviceniveauet. Det betyder, at kommunens borgere sikres en service, der svarer til den skat, de betaler. Er borgerne utilfredse med det fastlagte skatte- og serviceniveau, kan de søge at påvirke de kommunale politikere. Alternativt kan de vælge en bopæl i en kommune med et andet skatte- og serviceniveau.

Med frit valg på tværs af kommunegrænser får borgerne valgmuligheder i en anden kommune end den, hvor de bor og betaler skat. Det betyder, at borgerne i princippet kan få adgang til et serviceniveau, som de ikke selv har været med til at finansiere gennem skattebetaling.

Frit valg skal indrettes, så den enkelte kommune har frihed til selv at vælge den ønskede sammenhæng mellem skatte- og serviceniveau. Det er derfor en forudsætning, at den mellemkommunale afregning ved frit valg på tværs af kommunegrænser tager højde for forskellene i serviceniveauet mellem kommunerne.

Dette kan blandt andet opnås ved at kombinere frit valg med en form for aktivitetsbaseret afregning, hvor "pengene følger brugeren". Det sikrer, at kommunens udgifter til brugerne på velfærdsområderne ikke overstiger det politisk fastlagte niveau. Samtidig tilskyndes leverandørerne til at levere en effektiv service til brugerne.

På børnepasningsområdet har regeringen åbnet mulighed for at forældre kan vælge dagtilbud til deres barn på tværs af kommunegrænser. Afregningen mellem kommunerne er indrettet, så borgerne selv skal betale merudgiften, hvis de vælger en dyrere service end den, de har betalt skat til i hjemkommunen. Hvis borgerne vælger et billigere dagtilbud i en anden kommune, vil de tilsvarende skulle betale mindre.

Måden, egenbetalingen beregnes på, bidrager dermed til, at kommunen fortsat kan styre forholdet mellem skat og serviceniveau i kommunen.

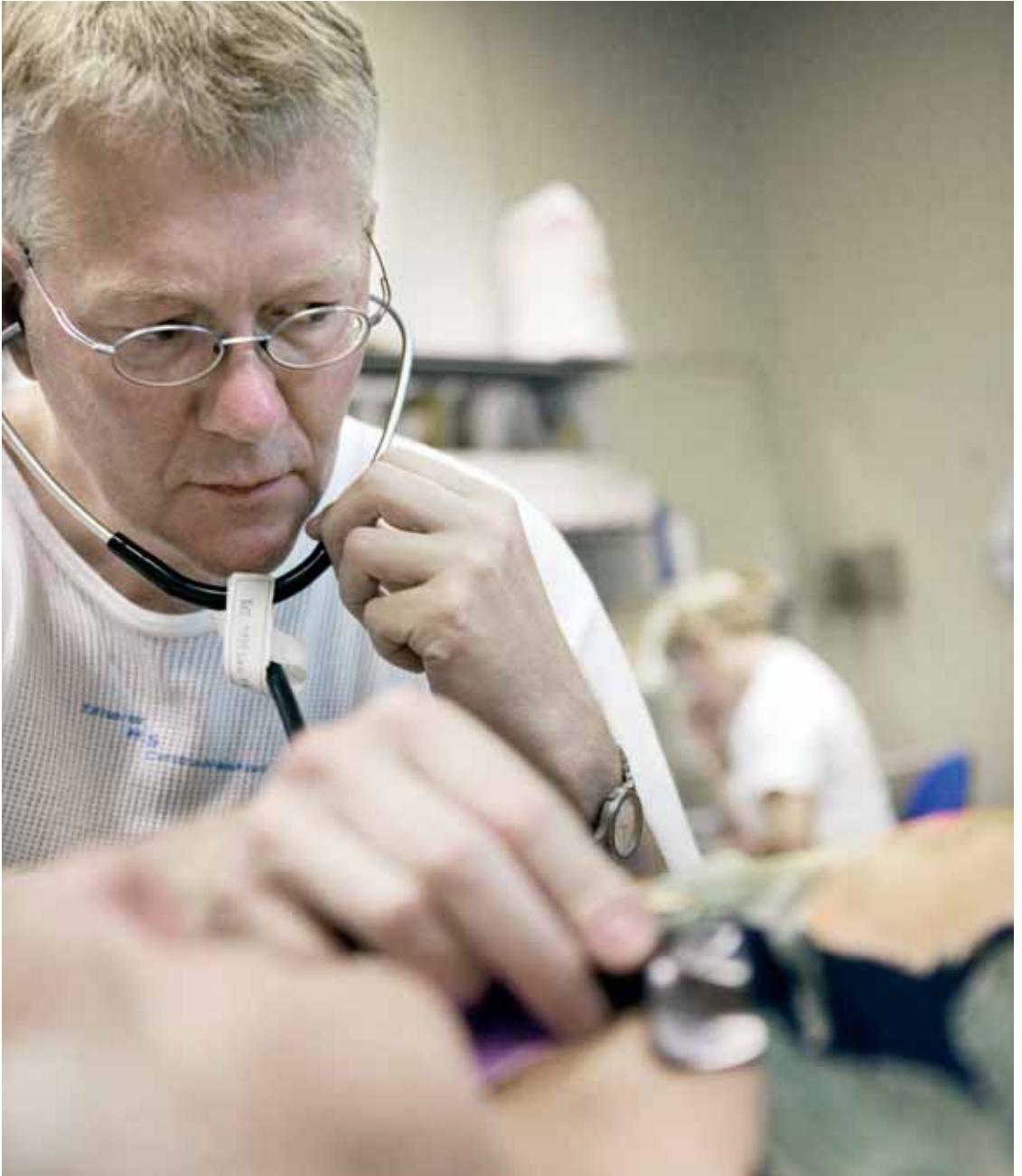
"Pengene følger barnet" på børnepasningsområdet

Regeringen har i forbindelse med frit valg på børnepasningsområdet indført en "pengene følger barnet" model.

Hvis forældre vælger et dagtilbud i en anden kommune end opholdskommunen, betaler opholdskommunen et tilskud direkte til udførerkommunen. Tilskuddet svarer til de gennemsnitlige nettodriftsudgifter, som opholdskommunen har pr. plads for den aldersgruppe, som barnet tilhører. Forældrene betaler forskellen mellem tilskuddet fra opholdskommunen og bruttodriftsudgiften i det benyttede dagtilbud i udførerkommunen.

Opholdskommunen kan, hvis forældre vælger et dagtilbud i en anden kommune end opholdskommunen, beslutte at give et ekstra tilskud til udførerkommunen for enten at reducere udførerkommunens udgifter, reducere egenbetalingen eller begge dele.

Frit valg på sundhedsområdet

De fleste borgere er i løbet af året i kontakt med det offentlige sundhedsvæsen. På sygehusene behandles godt 1,9 mio. patienter årligt. 4,6 mio. mennesker var i 2003 i kontakt med en praktiserende læge.

Sundhedsområdet lægger beslag på en væsentlig del af de offentlige udgifter. I 2003 gik knap 80 mia. kr. til behandling og pleje af patienter.

Da regeringen tiltrådte i 2001 var det med et ønske om, at borgerne skulle have mest muligt ud af pengene i det offentlige sundhedsvæsen. Målsætningen har været at nedbringe ventetiderne og sikre, at behandlingen har en høj kvalitet.

Regeringen har derfor udvidet borgernes valgmuligheder på sundhedsområdet. Borgerne skal have et alternativ til det nærmeste offentlige sygehus eller læge, fx hvis ventetiden bliver for lang.

Frit valg er samtidig et vigtigt redskab til at højne kvaliteten i sundhedssektoren. Med det udvidede frie valg på sundhedsområdet vil regeringen skabe en sund konkurrence om at levere det bedst mulige behandlingstilbud til patienterne.

Det er vigtigt for regeringen, at borgerne får mere at vælge mellem, når de skal til lægen eller på sygehuset. Dermed bliver det nemmere at finde et behandlingstilbud, som passer til den enkeltes ønsker og behov.

Nye muligheder for frit valg på sundhedsområdet

Siden regeringen tiltrådte i 2001 har borgerne fået en række nye muligheder for frit valg. Valgfriheden på sundhedsområdet dækker nu en bred vifte af tilbud lige fra frit- og udvidet frit sygehusvalg til frit valg af praktiserende læge og tandlæge.

Frit sygehusvalg. Borgerne har siden 1993 haft frit sygehusvalg. Det betyder, at borgerne kan vælge mellem gratis behandling på alle offentlige sygehuse i landet.

Udvidet frit sygehusvalg. Den 1. juli 2002 blev der indført et udvidet frit sygehusvalg, der også omfatter behandling på private og udenlandske sygehuse. Patienter med mere end to måneders ventetid på behandling kan nu komme gratis til på de private eller udenlandske sygehuse, som amterne har indgået en aftale med. Regeringen vil fra 2007 forbedre ordningen, så patienterne kan benytte sig af mulighederne for udvidet frit valg allerede ved én måneds ventetid på det offentlige sygehus.

Frit valg af læge. Fra april 2003 er der indført friere lægevalg – dog kan lægen frasige sig patienter, der bor længere væk end 15 km. (i hovedstadsområdet 5 km). Der kan lokalt aftales supplerende ordninger, der yderligere fremmer borgernes frie valg af egen læge. Det betyder, at borgerne nemmere kan beholde den læge, som de kender og har tillid til, selvom de fx er flyttet. Borgerne har mulighed for at vælge mellem sygesikringsgruppe 1 og 2 – borgere der har valgt sygesikringsgruppe 2 kan frit vælge mellem alle landets alment praktiserende læger.

Frit valg af tandpleje. Kommunerne tilbyder gratis forebyggende og behandlende tandpleje til alle børn og unge under 18 år. Tidligere foregik børnetandplejen altid hos skoletandplejen, men per 1. januar 2004 har regeringen givet forældre frihed til at vælge børnetandpleje hos den tandlæge, som forældrene foretrækker. Vælger forældrene tandpleje til deres barn i en anden kommune, følger pengene med barnet til betaling i den kommune, hvor forældrene har valgt, at deres barn skal have tandpleje. Hvis forældre vælger tandpleje hos en privatpraktiserende tandlæge, får de tilskud til betalingen.

Hvad har regeringen gjort?

Regeringen har ændret reglerne, så borgerne har fået flere valgmuligheder, når de skal behandles i det offentlige sundhedsvæsen.

Borgerne har siden 1993 haft frit sygehusvalg. Det betyder, at patienter frit kan vælge mellem offentlige sygehuse i hele landet, når de får en henvisning til behandling.

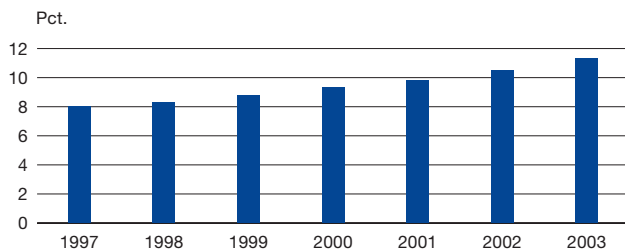
I juli 2002 indførte regeringen et udvidet frit sygehusvalg, der også omfatter private og udenlandske sygehuse, der er indgået aftale med. Reglerne er nu sådan, at hvis ventetiden til behandling overstiger 2 måneder, har borgerne ret til at vælge et behandlingstilbud på et privat sygehus eller i udlandet. Omkostningerne betales af borgerens eget amt.

Fra 2007 tager regeringen endnu et skridt mod en udvidelse af borgernes frie sygehusvalg. Fra da af får patienterne ret til frit valg, såfremt det offentlige sygehus ikke kan klare behandling indenfor 1 måned.

Borgernes frie valg skal understøttes af saglig information om de behandlingstilbud, som borgerne kan vælge imellem. Med virkning fra 1. januar 2005 har regeringen derfor indført en skærpet informationspligt for sygehusene. Et sygehus skal nu senest 8 hverdage efter, at det har modtaget henvisning af en patient, oplyse patienten om dato og sted for undersøgelse eller behandling, om retten til at vælge sygehus, om ventetiden på behandling samt om en række andre informationer.

På Patientinfo – www.ventefinfo.dk – kan borgerne allerede i dag få oplysninger om ventetiderne på en række behandlinger. Siden juli 2002 er patientinfo blevet udvidet med oplysninger om flere behandlinger samt ventetider til diagnostik som fx røntgen og scanning. Senest er Patientinfo blevet udvidet med oplysninger om, hvor ofte et sygehus udfører en given operation samt information om, hvor lang tid patienten kan forvente at være indlagt på sygehuset.

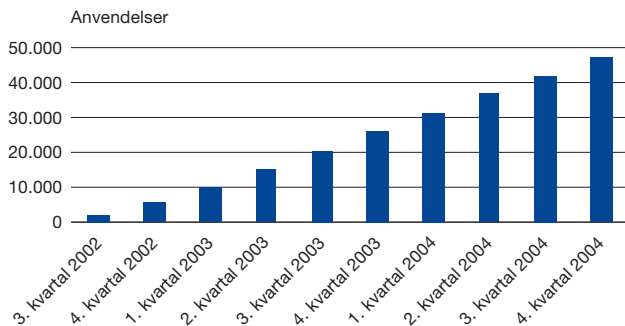
Patientvandring over amtsgrænser

Anm. Tabellen viser andelen af ikke-akutte basispatienter, der er blevet behandlet uden for deres hjemamt i forhold til alle ikke-akutte basispatienter. Tallene er opgjort på landsplan.

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Antal anvendelser af det udvidede frie sygehusvalg

Anm.: Tabellen viser det kumulerede antal patienter, der har benyttet det udvidede frie sygehusvalg siden 3. kvartal 2002.

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Hvad er status?

Udbredelse

Frit valg har betydet, at borgerne har fået flere tilbud at vælge mellem, når de skal i behandling. Det gælder primært de patienter, der ikke behandles akut, og som behandles på et mindre specialiseret niveau.

Amtsgrænserne spiller ikke længere en rolle, når borgerne skal behandles på sygehuset. Offentlige sygehuse har pligt til at modtage patienter fra andre amter, hvis de har ledige pladser. Den mulighed benytter en voksende andel af borgere sig af. Fra 1997 til 2003 er andelen af ikke-akutte basispatienter, som behandles uden for eget amt, steget fra 8 pct. til 11. pct. I absolutte tal svarer de 11 pct. til ca. 130.000 patienter.

Frit sygehusvalg kan alene opgøres som patientvandringer på tværs af myndighedsgrænser. Mange patienter vælger herudover behandling på et sygehus i det amt, hvor de har bopæl. Det er ikke muligt at opgøre denne andel. På den anden side er det heller ikke alle patientvandringer, som er udtryk for patientens eget valg. Patientvandringer kan fx skyldes, at amter har indgået et samarbejde om specialeplanlægningen, eller at patienter bliver syge, mens de er uden for deres bopælsamt.

Borgernes udvidede frie sygehusvalg omfatter de private og udenlandske sygehuse, som amterne har indgået en aftale med. Aftalen skal blandt andet sikre, at der er enighed mellem amterne og det private sygehus om priser og kvalitet for patientens behandling.

Siden regeringen gennemførte det udvidede frie sygehusvalg er der indgået aftaler med et stigende antal private sygehuse herhjemme og i udlandet. De offentlige myndigheder har således i dag aftaler med 157 private og udenlandske sygehuse, hvor patienter kan vælge behandlingstilbud. Det er en markant stigning siden udgangen af 2002, hvor ca. 60 private sygehuse deltog i frit valg ordningen.

Siden det udvidede frie sygehusvalg trådte i kraft, er 47.108 patienter blevet behandlet på de 157 private klinikker og sygehuse, som er omfattet af ordningen.

Der eksisterer ikke på nuværende tidspunkt præcise tal for, hvor mange der har brugt det frie valg af tandpleje til at vælge en anden privat eller kommunal børnetandpleje. Ordningen vil blive evalueret i efteråret 2005. Det vurderes, at de fleste forældre har valgt den kommunale børnetandpleje.

Det er ligeledes besluttet, at styrkelsen af patienternes frie valg af alment praktiserende læge skal evalueres.

Nye tilbud til patienterne på Silkeborg Centralsygehus

Frit valg kan bane vejen for udvikling af nye tilbud til patienter og en mere offensiv markedsføring. Silkeborg Centralsygehus har fra en særligt udsat position i udkanten af Århus Amt måttet tænke nyt for at klare sig i konkurrencen med andre sygehuse i og uden for amtet. Resultatet har været, at flere patienter er begyndt at vælge Silkeborg Centralsygehus som behandlingssted.

Silkeborg Centralsygehus har en målsætning om at bruge frit valg ordningen til at tiltrække patienter fra andre amter. Sygehuset er derfor meget bevidst om at oprette lægefaglige fokusområder, som sygehuset kan blive kendt for udenfor eget optageområde. Sygehusets ortopædkirurgiske afdeling har produktudviklet sine behandlingstilbud, og der er de seneste år oprettet en idrættsklinik og sårklinik. Sygehuset har samtidig udvidet sine patienthotelfaciliteter for at yde en bedre service og samtidig sikre en optimal udnyttelse af sygehusets sengepladser.

Silkeborg Centralsygehus er blevet mere bevidst om kommunikationen med brugerne og medarbejdere. Der er ansat en pressemedarbejder, som markedsfører sygehusets tilbud til patienterne og tager sig af den interne kommunikation.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Kvalitet

Det er på nuværende tidspunkt ikke muligt at måle, om frit valg har medført en udvikling i kvaliteten på sygehusene.

Der offentliggøres i dag visse kvalitetsinformationer på den fællesoffentlige sundhedsportal www.sundhed.dk, udover de omtalte ventetids- og aktivitetsoplysninger på www.venteinfo.dk. Det er imidlertid ikke muligt at få et samlet datagrundlag til at sammenligne kvalitet på tværs af afdelinger og sygehuse.

Regeringen arbejder på at gøre flere oplysninger om service og kvalitet på sundhedsområdet tilgængelig. Både til brug for kvalitetsudviklingen i sundhedsvæsenet og til brug for patienternes valg. Regeringen arbejder blandt andet med indførelsen af Den Danske Kvalitetsmodel, som skal sikre kvalitetsmåling og akkreditering i sundhedsvæsenet. Det vil sige en uafhængig vurdering af, hvorvidt en sundhedsorganisation lever op til et sæt standarder. Samtlige sygehuse skal være omfattet af kvalitetsmodellen ved udgangen af 2006.

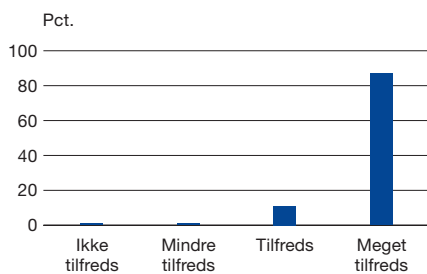
Regeringen har yderligere en målsætning om, at der i 2006 skal ske offentliggørelse af kvalitetsoplysninger om almen praksis. Derved kan grundlaget for borgernes valg af egen læge understøttes yderligere.

På baggrund af undersøgelsen af frit valg i 20 (amts)kommuner er det dog allerede i dag muligt at vurdere nogle af de effekter, som frit valg har medført på sundhedsområdet. En af de vigtigste effekter er, at det frie sygehusvalg har medført en øget konkurrence mellem sygehusene. Det betyder blandt andet, at mange sygehuse er blevet mere bevidste om at udvikle nye og bedre behandlingstilbud, og at der er mere fokus på at sikre kvaliteten i behandlingen.

Der er eksempler på, at sygehuse opretter klinikker særligt til en gruppe af fx idrætsudøvere eller til patienter med bestemte lidelser. På sådanne klinikker kan der tages større hensyn til de behov, der gælder for særlige patientgrupper. Det er også muligt at samle den lægefaglige ekspertise indenfor et bestemt speciale.

Erfaringer fra fx Århus Amt viser, at denne strategi kan give gode resultater. På Silkeborg sygehus er der de seneste år opnået en fremgang af patienter blandt andet som følge af oprettelsen af nye tilbud.

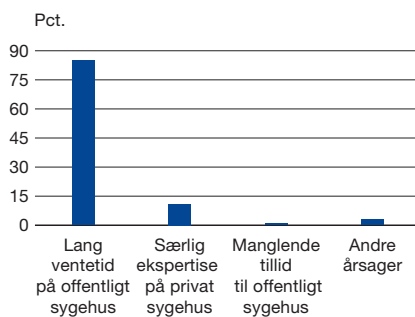
Stor tilfredshed med behandling på aftalesygehus

Anm.: En evaluering af det udvidede frie sygehusvalg fra februar 2004 viser, at 98 pct. af de patienter, som har benyttet sig af det udvidede frie sygehusvalg, samlet set har et positivt indtryk.

Kilde: Rapport fra arbejdsgruppen om evaluering af det udvidede frie sygehusvalg, februar 2004.

Hvorfor bruges det udvidede frie valg?

Anm.: Af samme evaluering fremgår det, at den hyppigst nævnte årsag, til at patienter benytter sig af det udvidede frie sygehusvalg, er lange ventetider på det offentlige sygehus.

Kilde: Rapport fra arbejdsgruppen om evaluering af det udvidede frie valg, februar 2004.

Tilfredshed

Borgerne er generelt set glade for deres valgmuligheder i sundhedsvæsenet.

En evaluering af det udvidede frie sygehusvalg viser, at i alt 98 pct. af de patienter, som har benyttet sig af mulighederne i det udvidede frie sygehusvalg, har et positivt indtryk. Heraf mener 87 pct. af brugerne, at det udvidede frie sygehusvalg har været meget tilfredsstillende. Kun 2 pct. af brugerne var ikke tilfredse med den behandling som de modtog i kraft af det udvidede frie sygehusvalg.

Patienterne benytter sig fortrinsvis af mulighederne i det udvidede frie sygehusvalg, fordi de oplever, at ventetiden på det offentlige sygehus er for lang. Det hænger sammen med, at patienterne får ret til at søge behandling på et privat eller udenlandsk sygehus, når ventetiden på de offentlige sygehuse overstiger 2 måneder. De patienter, som har benyttet sig af det udvidede frie sygehusvalg, har således alle haft udsigt til en ventetid på over 2 måneder, før de kunne komme til på det offentlige sygehus.

Så godt som ingen patienter oplyser, at de vælger behandling på et privat eller udenlandsk sygehus, fordi de mangler tillid til det offentlige sygehus.

Dette bekræftes af den landsdækkende patienttilfredshedsundersøgelse, der viser, at 90 pct. af borgerne er tilfredse med den behandling, der bliver givet på de offentlige sygehuse.

Decentralisering af økonomisk ansvar øgede effektiviteten på Hvidovre Hospital

Hvidovre Hospital har øget effektiviteten ved at satse på aktivitetsbaseret afregning og gennem decentralisering af det økonomiske budgetansvar til de enkelte afdelinger.

Hvidovre Hospital har i 2002 ændret økonomistyringen fra rammebudget til et kombineret rammebudget og aktivitetsbaseret afregning. Den aktivitetsbaserede afregning udgør omkring en tredjedel af finansieringen. På afdelingerne har hospitalet indført aktivitetsbaserede afdelingsbudgetter. Dermed er det økonomiske ansvar blevet decentraliseret til afdelingsniveau.

Hvidovre Hospital fremhæver selv den øgede decentralisering af økonomiske kompetencer som én af de ting, der har gjort det muligt at effektivisere driften. Hospitalets ledelse vurderer, at der i kraft af ændringerne er sket et skift i medarbejdernes mentalitet. Økonomiske overvejelser er nu i højere grad en del af hverdagen på afdelingerne. Den økonomiske indsigt har skabt øget fokus på at få patienten behandlet hurtigt. Det motiverer herudover medarbejderne at se, at der kan ansættes mere personale og investeres i nyt udstyr i takt med at produktionen øges.

Hospitalet fremhæver dog også, at nogle personalegrupper oplever ændringerne som en væsentlig arbejdsbyrde. Det høje tempo appellerer mere til de yngre medarbejdere, end til de ældre.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Planlægning og økonomi

I årene med frit valg er der sket en øget anvendelse af aktivitetsbaserede afregningsformer, hvor ”pengene følger patienten”.

På sygehusene afregnes der i dag delvist ved hjælp af takster. Det betyder, at sygehuset får en fastlagt takst for at behandle en bestemt type af patienter.

Takstafregning er en forudsætning i et system med frit valg, hvor patienterne har frihed til at vælge behandlingstilbud på tværs af amtsgrænser eller på private sygehuse og klinikker. Med takststyring kan det nemmere sikres, at pengene følger patienterne til de sygehuse, hvor patienterne behandles.

I 2001 blev ca. 15 pct. af sygehusenes samlede nettoudgifter afregnet på basis af takster. Amternes indbyrdes afregning af frit valg patienter udgjorde størstedelen af disse udgifter.

Regeringen har siden øget anvendelsen af aktivitetsbaseret afregning på sygehusområdet gennem meraktivitetspuljer. Pengene fra disse puljer udbetales til de amter, som kan dokumentere en meraktivitet. Midlernes størrelse afhænger af størrelsen på den meraktivitet, som amterne kan påvise.

Over de næste fire år tilfører regeringen yderligere minimum 2 mia. kr. til at forbedre aktivitet og kvalitet på sygehusene samt til at sikre kortere ventetider.

En undersøgelse af frit valg peger på, at anvendelsen af aktivitetsbaserede afregningsformer på mange sygehuse har skabt en tilskyndelse til at tiltrække flere patienter til sygehusene. Det er fordi, sygehusenes indtægter i højere grad afhænger af deres aktivitet.

Der er samtidig eksempler på, at sygehuse decentraliserer det økonomiske ansvar til den enkelte afdeling. Det sker blandt andet for at forankre en økonomisk bevidsthed på medarbejderniveau. På Hvidovre Hospital har det fx vist sig, at det decentraliserede økonomiske ansvar har tilskyndet medarbejderne til højere effektivitet. Årsagen er, at medarbejderne selv oplever gevinsterne ved at skabe øgede indtægter til sygehuset.

Ældre

4

Frit valg på ældreområdet

Næsten 710.000 danskere er 67 år eller derover, og kan derfor betegnes som ældre. Mange ældre er friske og kan klare sig selv, men de ældre borgere, som fx har besvær med de praktiske ting i hjemmet, har ret til en række ydelser fra de offentlige myndigheder. Den offentlige service dækker over en bred vifte af tilbud fra hjemmehjælp og madservice, til hjemmesygepleje, plejebolig og plejehjem.

Ca. 216.000 danskere over 67 år modtager praktisk hjælp eller personlig pleje i deres eget hjem. Hjemmehjælp er dermed den service, som flest ældre modtager fra det offentlige. De kommende år stiger antallet af ældre, og det samme gør antallet af hjemmehjælpsmodtagere formodentlig.

Da regeringen tiltrådte i 2001, var det med et ønske om at forbedre kvaliteten og serviceniveauet i den offentlige ældrepleje. Regeringen har villet øge valgmulighederne, så ældre kan få den service, som passer til den enkeltes ønsker og behov.

Udfordringen i regeringens første år har derfor været at skabe rammerne for, at der kan komme flere leverandører af hjemmehjælp. Med flere leverandører sikres ældre et alternativ, hvis de fx har ønsker til måden, hjælpen leveres på, som ikke bliver indfriet af deres nuværende hjemmehjælp.

Det frie valg kan samtidig skabe en sund konkurrence mellem leverandører af hjemmepleje. Frit valg giver leverandørerne en tilskyndelse til at forbedre kvalitet og service i deres tilbud til de ældre. Ellers risikerer de, at de ældre bruger deres valgfrihed til at vælge en anden leverandør.

Herudover har regeringen haft et ønske om større fleksibilitet i hjemmehjælpen, så den ældre får frihed til selv at bestemme, hvilke opgaver hjemmehjælpen skal udføre. Reglerne om fleksibel hjemmehjælp giver den enkelte hjemmehjælpsmodtager ret til at bytte visiterede ydelser ud med andre ydelser – f.eks. en gåtur eller en kop kaffe.

Borgernes valgmuligheder på ældreområdet

Siden regeringen tiltrådte i 2001 har ældre fået en række nye muligheder for frit valg. Valgfriheden på ældreområdet dækker nu en bred vifte af tilbud lige fra hjemmehjælp til boliger. Regeringen har desuden sat nye mål for de ældres valgfrihed i den kommende periode.

Frit leverandørvalg i hjemmeplejen. Fra den 1. januar 2003 har ældre haft frit valg af leverandør af hjemmehjælp. Det betyder, at ældre nu selv kan bestemme, om de ønsker at modtage et kommunalt eller privat tilbud om hjemmehjælp. Hjemmehjælpen er gratis for den ældre, uanset om det er en kommunal eller privat leverandør, som leverer servicen.

Mere medbestemmelse til den ældre. Der er samtidig indført mere fleksible regler for hjemmehjælpen. Det betyder, at ældre har fået større frihed til selv at bestemme hvilke opgaver, hjemmehjælpen skal udføre – fx kan den ældre vælge en gåtur, hvis det er mere påtrængende end gulvvask.

Frit valg af ældrebolig m.v. Fra den 1. juli 2002 har ældre og personer med handicap haft mulighed for frit valg af ældrebolig inden for og på tværs af kommunegrænserne. Det betyder, at ældre, der har behov for en ældrebolig, nu frit kan vælge mellem kommunens boligtilbud, uanset om de er ejet af kommunen, en almen boligorganisation eller en selvejende institution. Det frie boligvalg betyder også, at ægtepar og samlevende får ret til at blive boende sammen, når den ene får anvist en ældrebolig, plejebolig eller plejehjemsplads.

Frit valg af plejehjem. Regeringen vil fortsat øge de ældres valgmuligheder. Regeringen vil derfor fremlægge forslag om frit valg mellem kommunale plejehjem, selvejende institutioner og private plejehjem. Samtidig sikres de ældre en garanti for plejehjemsplads. Det betyder, at borgere, der er visiteret til plejehjem, højest skal vente to måneder på at få en plads.

Hvad har regeringen gjort?

Regeringen har ændret reglerne, så flere leverandører kan yde service til brugerne i hjemmeplejen.

I januar 2003 blev serviceloven ændret, så kommunalbestyrelserne har fået pligt til at sikre rammerne for frit valg mellem offentlige og private leverandører af hjemmehjælp. De nye regler betyder, at kommunalbestyrelsen skal indgå kontrakter med leverandørerne på baggrund af de kvalitetskrav til hjemmehjælpsydelse, som kommunalbestyrelsen har fastsat. Herefter er det op til den ældre selv at vurdere hvilken leverandør, som yder den bedste service.

Kommunalbestyrelsen skal tage stilling til, hvordan rammerne for det frie leverandørvalg skal udfyldes. Hvis kommunalbestyrelsen vælger at give borgerne valgfrihed mellem forskellige leverandører via godkendelsesmodellen, skal kommunalbestyrelsen fastsætte og offentliggøre kvalitets- og priskrav til leveringen af hjemmehjælpsydelserne. Fastsættelsen af priskravene til leverandørerne sker med udgangspunkt i de gennemsnitlige, langsigtede omkostninger, der er forbundet med den leverandørvirksomhed, der hidtil har leveret hjemmehjælp i kommunen – typisk den kommunale leverandørvirksomhed.

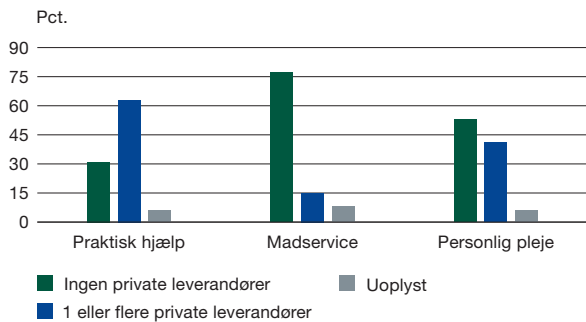
Hvis kommunalbestyrelsen vælger at bringe leveringen af hjemmehjælpen i udbud, skal en evt. kommunal leverandør deltage i udbuddet på lige fod med de private virksomheder. Kommunalbestyrelsen skal alene fastsætte og offentliggøre krav til kvaliteten af den personlige og praktiske hjælp, som kommunen skal have udført. Herefter kan kommunalbestyrelsen indgå kontrakt med de leverandører, der afgiver de billigste tilbud til den kvalitet, der stilles krav om.

Det kræver ressourcer at gennemføre de ændringer, som er nødvendige for at sikre flere leverandører af hjemmehjælp. Regeringen har afsat ekstra 500 mio. kr. årligt til et generelt kvalitetsløft på ældreområdet, herunder til implementeringen af frit leverandørvalg i hjemmeplejen.

I de kommende år gør regeringen en særlig indsats for at sikre en mere fleksibel hjemmehjælp, som ydes med fokus på de ældres individuelle behov. Regeringen vil derfor afsætte yderligere 500 mio. kr. årligt til indførelse af en plejehjemsgaranti og til en ansøgningspulje til bedre og mere fleksibel hjemmehjælp i kommunerne. Borgere, der er visiteret til en plejehjemsplads, vil fremover højst skulle vente to måneder.

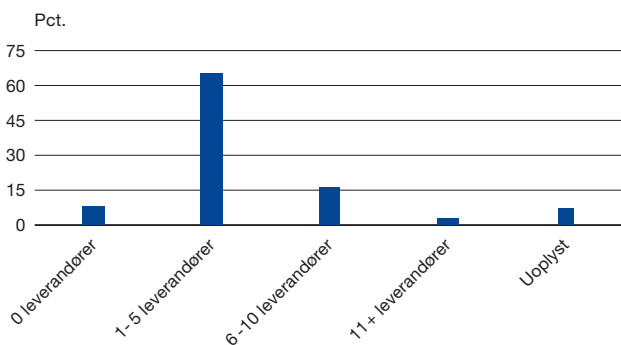
Regeringen udvider herudover de ældres valgfrihed, så der bliver frit valg mellem kommunale plejehjem, selvejende institutioner og private plejehjem.

Andel af kommuner hvor der er private leverandører

Anm.: Der skelnes typisk mellem frit valg af praktisk hjælp, madservice og personlig pleje til de ældre. Kommunernes erfaringer viser, at valgmulighederne er mest udbredt ved ydelsen af praktisk hjælp. Kilde: Ankestyrelsen (2004): Frit valg i ældreplejen – erfaringer fra landets kommuner.

Hvor mange leverandører forventer kommunen, der på længere sigt vil være godkendt i kommunen?

Kilde: Ankestyrelsen (2004): Frit valg i ældreplejen – erfaringer fra landets kommuner.

Hvad er status?

Udbredelse

Frit valg har betydet, at ældre hjemmehjælpsbrugere nu har flere leverandører at vælge imellem.

To ud af tre kommuner kan i dag tilbyde frit valg indenfor én eller flere hjemme-hjælpsydelser. Det er især større og befolkningsrige kommuner, som har haft succes med at få private leverandører ind på markedet. Samlet set har 85 pct. af hjemme-hjælpsmodtagerne i dag valgmuligheder. Heriblandt har ca. hver femte en privat leverandør til at stå for hele eller dele af den hjælp, de modtager.

Der skelnes typisk mellem forskellige former for hjælp, som de ældre kan modtage. Det frie valg er især udbredt for så vidt angår den praktiske hjælp, hvilket vil sige den bistand, som ældre modtager til indkøb, tøjvask, rengøring og lignende praktiske ting i hjemmet. I mere end 60 pct. af kommunerne findes der én eller flere private leverandører af praktisk hjælp, der tager konkurrencen op med den kommunale leverandør.

I mange kommuner kan ældre vælge mellem leverandører af personlig pleje, om end det er mindre udbredt end for praktisk hjælp. Hvad angår hjælp til personlig pleje, som blandt andet dækker over hjælp til bad, medicingivning, undersøgelser mv., er ældre sikret valgmuligheder i godt 40 pct. af de danske kommuner. Derimod har kun omkring 15 pct. af kommunerne en eller flere private leverandører af madservice.

En væsentlig årsag til, at der er markant flere leverandører af praktisk hjælp sammenlignet med leverandører af personlig pleje og madservice, er, at der gennem flere år har været private hjemmeservice-firmaer, der har leveret praktisk hjælp i privates hjem.

Meget tyder dog på, at valgmulighederne fremover udvides endnu mere – også indenfor personlig pleje og madservice. En spørgeskemaundersøgelse foretaget af Ankestyrelsen har vist, at kommunerne forventer en vækst i antallet af leverandører på ældreområdet de kommende år.

Hvordan har organisationsændringerne påvirket...

	Kvaliteten i visitationen		Ensartetheden i visitationen		Klarheden over kvaliteten i ældreplejen		Muligheden for tilsyn og kontrol	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Forbedret	184	84	196	89	141	64	158	72
Uændret	28	13	18	8	64	29	54	25
Dårligere	1	0	1	0	1	0	1	0
Ved ikke	5	2	3	1	11	5	5	2
Uoplyst	2	1	2	1	3	1	2	1
I alt	220	100	220	100	220	100	220	100

Anm.: Efter reglerne om frit leverandørvalg forudsættes det, at kommunale og private leverandører er sidestillet. Det betyder konkret, at der skal være en klar afgrænsning af den kommunale myndighed i forhold til den kommunale leverandørvirksomhed.

Derfor har mange kommuner i forbindelse med gennemførelsen af frit valg måttet ændre den måde, hjemmehjælpen er organiseret på.

Kilde: Ankestyrelsen (2004): Frit valg i ældreplejen – erfaringer fra landets kommuner.

Konkurrencen motiverer medarbejderne i Brønderslev Kommune

Frit valg har betydning for den kvalitet, som de ældre kan opnå i hjemmehjælpen. Det viser erfaringerne fra Brønderslev kommune, der i 2002 besluttede at ændre den kommunale organisation på ældreområdet. Brønderslev kommune adskilte i 2002 myndighed og leverandørvirksomhed i hjemmeplejen. Kommunalbestyrelsen indførte samtidig et skærpet dokumentationskrav til leverandørerne.

De ældre i kommunen får nu en bedre og mere ensartet hjemmehjælp. Den nye organisation på ældreområdet og de skærpede krav til leverandørerne gør det muligt at sikre borgerne ensartede ydelser i hele kommunen. Blandt andet fordi kommunen nemmere kan gribe ind, hvis der er afvigelser fra det fastlagte service- og kvalitetsniveau.

Kommunen oplever, at tildelingen af ydelser til kommunens ældre i højere grad baserer sig på en objektiv, faglig vurdering, og at brugerne får det, de er visiteret til. Brugere bliver i højere grad informeret om, hvad de er berettigede til, og om deres klagemuligheder såfremt de ikke er tilfredse, med den ydelse de får.

Brønderslev kommune oplever samtidig, at opmærksomheden omkring hjemmehjælpens kvalitet er blevet skærpet i takt med indførelsen af frit valg. Konkurrencen motiverer, fordi medarbejdere og ledelse skal tænke, at "de skal vælge os". Bevidstheden omkring medarbejdernes fremtoning, adfærd og kommunikation er således skærpet. Derfor har alle medarbejderne hos den kommunale leverandør været på kommunikationskursus. På grund af de gode erfaringer vedrørende frit valg på ældreområdet, er Brønderslev kommune opmærksom på, om erfaringerne kan overføres på andre områder.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Kvalitet

Kvalitet og service opleves forskelligt af brugerne, og kan derfor være sværere at måle end fx udbredelsen af leverandører. Der er dog flere ting, som peger på, at det frie valg har medvirket til, at de ældre de seneste år har oplevet kvalitetsforbedringer i hjemmehjælpen.

For at gennemføre det frie leverandørvalg har kommunerne måtte ændre måden hjemmehjælpen var organiseret på. Det er først og fremmest sket ved at adskille de kommunale myndigheds- og leverandøropgaver. Den nye struktur tydeliggør, at det er de kommunale myndigheder, der har ansvaret for at forvalte reglerne på området og sikre, at borgerne får den hjælp, der er truffet afgørelse om. Yderligere skal de kommunale myndigheder sikre, at hjælpen er udført på den mest effektive måde og med størst mulig valgfrihed for borgeren.

Organisationsændringerne i den kommunale ældrepleje har i de fleste kommuner resulteret i en centralisering af visitationen. Det betyder typisk, at der nu er færre personer, som afgør hvilke ydelser, de ældre skal have af hjemmehjælpen. Ankestyrelsen har i 2004 påvist, at et flertal af kommunerne selv mener, at organisationsændringerne af visitationen har medført forbedringer i kvalitet, ensartethed og tilsyn og kontrol.

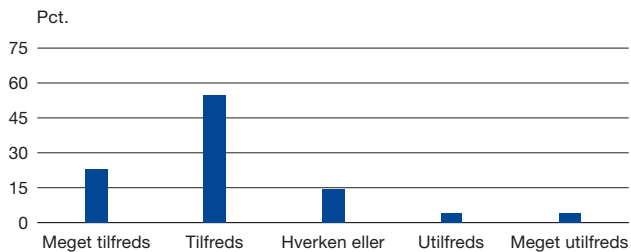
For at sikre at hjemmehjælpens service og kvalitet er i orden, opstiller kommunerne herudover klare kvalitetsstandarder. Mange kommuner har også skærpet dokumentationskravene til leverandørerne. De øgede dokumentationskrav medvirker til, at eventuelle problemer bliver mere synlige, fordi de nu dokumenteres.

Frit valg betyder, at leverandører af hjemmehjælp må konkurrere indbyrdes om hjemmehjælpsbrugerne. Det stiller større krav til medarbejderne om service og imødekommenhed overfor brugerne.

Nogle kommuner vurderer, at konkurrencen giver motivationen og virkelysten hos medarbejderne et løft, blandt andet fordi de oplever at blive valgt aktivt til af hjemmehjælpsbrugerne. Det frie valg kan betyde, at medarbejderne i højere grad bliver opmærksomme på den måde, de kommunikerer med de ældre på, og at de bliver mere bevidste om at levere en service, som de kan være stolte af. Det var fx tilfældet i Brønderslev Kommune.

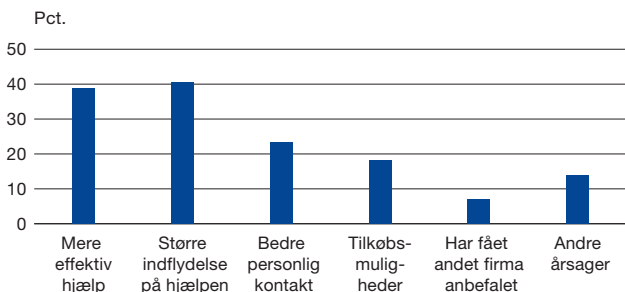
Nogle medarbejdere opfatter dog de øgede dokumentationskrav, der er forbundet med frit valg, som en byrde.

Generel tilfredshed blandt hjemmehjælpsmodtagerne

Kilde: Kommunernes Landsforenings og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Hvorfor overvejer hjemmehjælpsbrugerne at skifte leverandør

Kilde: Kommunernes Landsforenings og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Tilfredshed

Der er generelt set tilfredshed med den hjemmehjælp, som de ældre modtager.

En brugertilfredshedsundersøgelse, foretaget af Kommunernes Landsforening og Finansministeriet viser, at mere end halvdelen af brugerne er tilfredse med hjemmehjælpen, mens næsten hver fjerde bruger er meget tilfreds med hjemmehjælpen. Alt i alt er 77,7 pct. af hjemmehjælpsmodtagerne enten tilfredse eller meget tilfredse med hjemmehjælpen. Mindre end hver tiende er utilfreds eller meget utilfreds med hjemmehjælpen.

Næsten hver syvende modtager af hjemmehjælp overvejer alligevel at udskifte sin leverandør af hjemmehjælp. Der er der en række forskellige grunde til, men der er især to grunde, der skiller sig ud. For det første, håber 2 ud af 5 af de ældre, der overvejer at skifte leverandør, at de vil modtage en mere effektiv hjælp, og for det andet, at de vil få en større indflydelse på deres hjemmehjælp.

Der er herudover en del, der overvejer at skifte leverandør, fordi de håber at kunne få en bedre personlig kontakt med hjemmehjælpen, eller fordi de har et ønske om at kunne købe ekstra hjælp. Til gengæld er der relativt få, der overvejer at skifte leverandør, fordi de har fået et andet firma anbefalet.

Brugerundersøgelsen, viser, at det i udpræget grad er de mindre tilfredse hjemmehjælpsbrugere, der overvejer at skifte leverandør af hjemmehjælp.

På en skala fra 1-5 har de hjemmehjælpsbrugere, der ikke overvejer et leverandørskifte, en gennemsnitlig tilfredshed på 4,05, mens de hjemmehjælpsbrugere, der overvejer et leverandørskifte, kun har en gennemsnitlig tilfredshed på 3,09.

Organisationsforandringer gavtede effektiviteten i Søllerød Kommune

Søllerød kommune er et eksempel på, at kommuner gennem organisationsforandringer kan opnå bedre ressourceudnyttelse. For at effektivisere den kommunale hjemmehjælp har Søllerød reduceret antallet af mellemledere. Samtidig er der etableret en særlig aftale med et vikarbureau, som sikrer mere fleksibel udnyttelse af kommunens kapacitet i ældreplejen.

Søllerød har som led i effektiviseringen nedlagt to distrikter i den kommunale hjemmepleje, hvilket har resulteret i færre mellemledere. I stedet er der udpeget koordinatore til at varetage planlægningsopgaver. Kommunen er i færd med at udvikle retningslinier for koordinatorenes planlægning af det daglige arbejde. Det skal dels sikre, at koordinatorene tilvænes deres nye roller. Dels skal det sikre, at driften hos den kommunale leverandør optimeres.

Søllerød kommune har samtidigt indgået en aftale med et vikarbureau, som forpligter kommunen til udelukkende at bestille vikarer fra dette bureau. Det sikrer kommunen en mere favorabel aftale med vikarbureauet. Vikarerne tilbydes kurser på lige fod med de faste medarbejdere. Løsningen vurderes som billigere end at etablere et fast vikarkorps.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Planlægning og økonomi

Frit valg kan medvirke til, at kommunerne får et bedre overblik over økonomi og kapacitet i hjemmehjælpen. En caseundersøgelse af frit valg i udvalgte kommuner har vist, at frit valg har medvirket til at skabe en højere effektivitet.

Frit valg har medført, at kommunerne nemmere kan gennemskue, hvad de får for pengene i ældreplejen. Kommunerne skal offentliggøre priser på praktisk hjælp, personlig pleje og madservice, og kommunerne har dermed fået et godt redskab til benchmarking.

Der er i dag markante prisforskelle mellem kommunerne. Forskellen mellem den billigste og den dyreste kommune er indenfor praktisk hjælp på 156 kr. pr. time. Den tilsvarende forskel indenfor personlig pleje er på 140 kr. pr. hverdagstime. Der er tale om så store prisforskelle, at det ikke alene kan forklares på baggrund af kvalitetsforskelle.

Det er erfaringen fra forskellige kommuner, at den øgede brug af aktivitetsbaseret afregning herudover har bidraget til en mere effektiv økonomistyring. Aktivitetsbaseret afregning betyder, at der udbetales en fast timepris for de ydelser, som leveres af leverandøren af hjemmehjælp. Dermed kan kommunerne sikre, at udgifterne til hjemmehjælpen følger aktiviteten.

Der er samtidig eksempler på, at kommuner ved hjælp af planlægning formår at udnytte kapaciteten bedre. I Søllerød kommune er det fx lykkedes at udnytte medarbejderressourcerne bedre ved at skabe mere fleksibilitet i hjemmehjælpen.

Erfaringerne viser dog samtidigt, at kommunerne har brugt en del ressourcer på at indføre frit valg til de ældre. Det skyldes blandt andet, at organisationsændringerne samt fastsættelsen af pris- og kvalitetskrav har kostet kommunerne penge.

Grundskolen

5

Frit valg på grundskoleområdet

Grundlovens § 76 fastslår, at der i Danmark er undervisningspligt, men ikke skolepligt. Det betyder, at forældre har pligt til at lade deres børn deltage i folkeskolens undervisning eller i en undervisning, der står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen.

Grundloven giver forældre frihed til at vælge mellem forskellige muligheder for at opfylde undervisningspligten. Grundskoleområdet er i modsætning til andre velfærdsområder kendetegnet ved, at borgerne i mange år har haft et frit valg. Borgerne kan vælge en folkeskole eller et tilbud i en fri grundskole, som fx en friskole eller en privatskole. De kan også udnytte muligheden for selv at undervise deres barn. For de ældste børn kan undervisningspligten endvidere opfyldes på fx en efterskole.

Langt størstedelen af børnene i den undervisningspligtige alder undervises i folkeskolen. Ud af et samlet elevtal i grundskolen på ca. 692.000 elever undervises ca. 87 pct. i folkeskolen, mens ca. 13 pct. i dag undervises i frie grundskoler.

Borgernes valgfrihed på grundskoleområdet har indtil nu ikke omfattet et fuldstændigt frit valg mellem kommunens folkeskoler eller på tværs af kommunegrænser. Dog har flere kommuner på frivillig basis etableret frit valg internt i kommunen og i en vis udstrækning over kommunegrænserne.

Udfordringen for regeringen har derfor været at udvide det frie valg på folkeskoleområdet, så forældre og børn fremover har øgede muligheder for at vælge mellem folkeskoler indenfor og på tværs af kommunegrænserne.

Det er blevet påpeget, at frit valg kan indebære en risiko for øget social segmentering i landets folkeskoler. Dette har regeringen taget højde for i udformningen af den konkrete model for frit valg mellem kommunale folkeskoler.

Lovens samlede virkninger på folkeskoleområdet skal således følges løbende med særlig fokus på sammenhængen mellem frit valg og kommunernes integrationsarbejde samt indsatsen mod ghettodannelse. Der skal ses på skolernes elevsammensætning og elevansøgninger, og der skal fokuseres på kommuner med mange tosprogede mv.

Muligheder for frit valg på skoleområdet

Der eksisterer i dag en række muligheder for frit valg på folkeskoleområdet. Senest er mulighederne for frit folkeskolevalg inden for og på tværs af kommunegrænserne blevet udvidet fra den 1. august 2005.

Frit valg af folkeskole inden for kommunen efter tidligere lovgivning (indtil 1. august 2005).

Forældrene havde ret til at få deres barn optaget i en anden skole end distriktsskolen, hvis den søgte skole erklærede sig villig til at modtage eleven, og hvis det skete inden for de rammer, der var fastsat af kommunalbestyrelsen. Dette krav gjaldt også ved skoleskift.

De enkelte kommunalbestyrelser kunne efter folkeskolelovens bestemmelser endvidere beslutte, at der skulle være frit valg blandt enkelte eller alle kommunens folkeskoler.

Frit valg af folkeskole over kommunegrænser (indtil 1. august 2005).

Forældre kunne søge om at få deres barn optaget i en folkeskole i en anden kommune end bopælskommunen. Det var imidlertid en forudsætning, at der var indgået en frivillig aftale mellem de pågældende kommuner. Skolekommunen havde i sådanne tilfælde mulighed for at opkræve refusion fra bopælskommunen for eleven.

Eksempelvis kunne en elev optages på en skole i nabokommunen, hvis afstanden mellem elevens bopæl og den ønskede skole var betydelig kortere end afstanden mellem bopælen og distriktsskolen. Det var dog stadig en forudsætning, at den ønskede skole erklærede sig villig til at optage eleven, og at det kunne ske inden for de overordnede økonomiske retningslinier.

Frit valg af folkeskole (efter den 1. august 2005).

Den 1. august 2005 fik forældre ret til frit at vælge, om deres barn skal optages i en folkeskole i deres bopælskommune eller i en anden kommune, hvis der er plads i den pågældende skole.

Den ønskede skole skal ikke længere erklære sig villig til at optage barnet. Der kan alene gives afslag på optagelsen, hvis kommunalbestyrelsens rammer for skolens kapacitet umuliggør optagelsen.

Ved siden af det udvidede frie skolevalg opretholdes forældrenes ubetingede ret til at barnet optages i distriktsskolen.

Hvad har regeringen gjort?

Regeringen har taget initiativer til en udvidelse af forældrenes frie valg af folkeskole til deres barn.

Folkeskoleloven er blevet ændret, så forældrene den 1. august 2005 fik krav på, at deres barn optages i en folkeskole efter eget valg i bopælskommunen eller i en anden kommune, hvis der er plads på den ønskede skole.

For de fleste forældre vil den lokale skole dog fortsat være det foretrukne valg. For andre forældre vil valg af en skole i fx nabokommunen eller en skole i den kommune, hvor deres arbejdsplads befinder sig, være den løsning, der passer bedst til familien.

Reglerne var tidligere sådan, at forældre havde krav på, at deres barn blev indskrevet på folkeskolen i det distrikt, hvor de boede eller opholdt sig. De enkelte kommunalbestyrelser kunne herudover træffe beslutning om, at der skulle være frit valg blandt enkelte eller alle af kommunens folkeskoler.

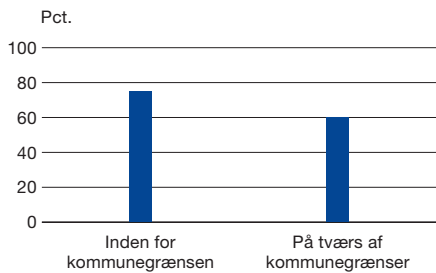
Med ændringen af folkeskoleloven kan den folkeskole, forældrene vælger til deres barn, ikke længere give afslag på optagelse, med mindre rammerne for skolens kapacitet umuliggør optagelse.

Der er særlige regler for specialundervisning og for tosprogede elever, der har et særligt sprogstøttebehov.

Som et særligt initiativ indsamles erfaringer fra skoler med tosprogede elever, der har gode resultater, og der iværksættes en indsats for at udbrede kendskabet til sådanne skoler.

Desuden nedsættes der i Undervisningsministeriet et udvalg med repræsentanter for blandt andet de kommunale parter og Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration. Udvalget skal analysere udviklingen og kan løbende afgive udtalelser.

Kommuner der tilbyder frit skolevalg

Anm.: Ca. 3 ud af 4 kommuner tilbyder frit valg mellem skoler indenfor kommunegrænsen, mens godt 60 pct. af kommunerne har indgået aftaler om at modtage elever fra andre kommuner.
Kilde: "Frit valg og kvalitet", Finansministeriet, 2003.

Hvad er status?

Udbredelse

Det frie undervisningsvalg har betydet, at forældre har kunnet vælge mellem forskellige undervisningsformer, når deres barn kom i den undervisningspligtige alder. Valget har dog oftest stået mellem folkeskolen eller en fri grundskole (friskoler og private grundskoler). Omkring 13 pct. af en skoleårgang bliver indskrevet i frie grundskoler.

Fordelt ud over Danmark er der stor forskel på, hvor mange børn i en kommune der bliver indskrevet i en fri grundskole. I Københavns Kommune er det fx næsten hver fjerde barn, mens det i Billund Kommune kun er 2 pct. af børnene. Det vil ofte afhænge af udbud og institutionsnærhed, hvorvidt der er få eller mange forældre, som vælger en fri grundskole til deres barn.

Over de seneste år er andelen af børn, der går i fri grundskole, steget, og der er derfor også blevet oprettet flere frie grundskoler. Siden 1995 er der etableret 110 nye frie grundskoler, mens der i samme periode er nedlagt 36 frie grundskoler. Samlet set har der altså været en tilvækst på 74 frie grundskoler.

Der er i perioden oprettet 74 nye folkeskoler, mens der samtidig er blevet nedlagt 109 folkeskoler.

Mange kommuner tilbyder allerede i dag et frit valg mellem kommunens folkeskoler. 75 pct. af kommunerne tilbyder frit valg internt i kommunen og omkring 60 pct. af kommunerne har børn, der går i andre kommuners folkeskoler.

Hver år er der omkring 5.400 børn, der anmoder om at blive optaget på en anden folkeskole internt i kommunen end distriktsskolen. Ca. 800 af disse børn får et afslag og må derfor gå på en anden skole end den ønskede. Der er ingen opgørelser over, hvor mange børn der ønsker at gå i en anden kommunes folkeskole, og hvor mange der får afslag.

Nye tilbud til elever og forældre på folkeskolerne på Vesterbro

Skolerne i Københavns Kommune har været præget af stor konkurrence fra privatskoler og også konkurrence skolerne imellem. På Vesterbro oplevede skolerne i løbet af 1990'erne et fald i søgningen. Gennem udvikling af nye tilbud og en satsning på information til forældrene i området, er det lykkedes skolerne på Vesterbro at vende udviklingen.

Folkeskolerne på Vesterbro satser på fælles information til forældrene i området. Det sker særligt omkring indskrivningen, hvor forældre tilsendes materiale om skolerne, der holdes introduktionsmøder og skolerne deltager i fællesskab i informationsmøder i børneinstitutioner.

For at markere en individuel profil vælger skolerne typisk at etablere særlige tilbud til elever og forældre.

Oehlenschlägersgade skole på Vesterbro er et eksempel på, at en skole har taget særlige initiativer for at sikre søgning til skolen. Skolen har blandt andet oprettet et særligt tilbud til tosprogede elever, som skal forberede dem på skolestart.

Kilde Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg. Oxford Research, 2005.

Kvalitet

Det er i dag ikke muligt at vurdere, hvordan valgfriheden på grundskoleområdet generelt har indvirket på skolernes kvalitet.

Regeringen har taget initiativ til at kvalificere borgernes frie valg, sikre bedre sammenligningsmuligheder samt styrke kvaliteten på skolerne. Alle skoler har siden 2002 haft pligt til at offentliggøre oplysninger om læseplaner, fagudbud, værdigrundlag og karakterer. Oplysningerne skal være let tilgængelige for forældrene, og oplysningerne kan derfor ofte læses på enten skolens eller kommunens hjemmeside.

I januar 2002 fik kommunerne en vejledning om sammenlignelig brugerinformation på skoleområdet. Vejledningen hjælper kommunerne til at fremstille oplysningerne om skolerne på en standardiseret måde, så forældrene nemt kan sammenligne skolernes forskellige tilbud.

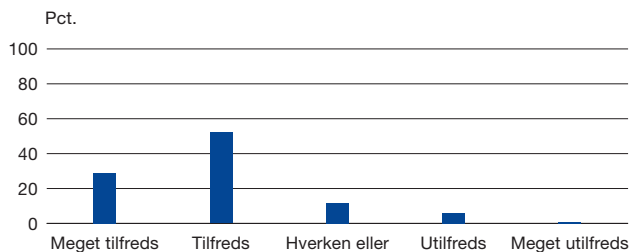
Regeringen har desuden besluttet, at der i 2007 skal foretages en evaluering af loven om frit valg. Det vil blandt andet give yderligere lejlighed til at vurdere effekterne af frit valg på grundskoleområdet.

En undersøgelse af frit valg i 20 (amts)kommuner peger herudover på, at konkurrence på grundskoleområdet kan skabe en tilskyndelse til øget innovation og kvalitetsbevidsthed på den enkelte skole.

Der er eksempler på, at skoler, der har oplevet faldende elevtal, har taget særlige initiativer for at vende den negative udvikling. En strategi kan være at udvikle nye tilbud til eleverne, som kan sikre skolen en mere individuel profil.

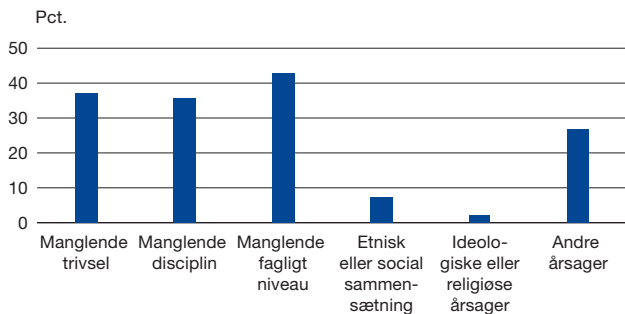
Det har fx været tilfældet for en række skoler på Vesterbro, hvor en fælles informationsindsats og skolernes individuelle satsninger på nye tilbud til elever og forældre, har medvirket til at skabe større søgning til skolerne.

Generel tilfredshed på skoleområdet

Anm.: Der er i undersøgelsen både spurgt til folkeskoler, privatskoler og friskoler.
Kilde: Kommunernes Landsforening og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Hvorfor overvejer forældrene at flytte deres børn?

Anm.: Tabellen viser, hvilke årsager forældre har angivet, hvis de i høj grad, i nogen grad eller i lille grad overvejer at flytte deres børn til en anden skole.
Kilde: Kommunernes Landsforening og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Tilfredshed

Der er generelt set stor tilfredshed med barnets grundskole.

En brugertilfredshedsundersøgelse viser, at fire ud af fem forældre er enten meget tilfredse eller tilfredse med den grundskole – herunder både folkeskole, privatskole, og friskole – som deres barn går i. Det svarer til ca. 80 pct. af alle brugerne på grundskoleområdet. Kun 7 pct. er enten meget utilfredse eller utilfredse.

Til trods for den høje tilfredshed overvejer ca. 34 pct. af forældrene med barn i grundskolen at bruge deres valgmuligheder og skifte til en anden grundskole.

Årsagerne hertil er flere. Forældre nævner blandt andet manglende trivsel i klassen og/eller på skolen som en vigtig grund. Mange påpeger også et manglende fagligt niveau eller en mangelfuld disciplin som centrale årsager til, at de overvejer, om barnet eventuelt ville få en bedre skolegang på en anden grundskole.

Skolens etniske eller sociale sammenhæng spiller ifølge undersøgelsen i mindre grad en rolle for forældrenes overvejelser om skolen. 7 pct. af forældrene har nævnt skolens etniske eller sociale sammenhæng som en årsag til, at de overvejer skoleskift for deres barn. Det samme gælder ideologiske eller religiøse årsager, som kun nævnes af ca. 2 pct. af de adspurgte forældre.

Overordnet set peger tallene på, at det først og fremmest er barnets trivsel og det faglige niveau på skolen, som optager forældrene. Hensynet til integrationsmæssige og sociale problemer synes at komme i anden række.

Hertil skal dog tilføjes, at undersøgelsen ikke har spurgt til, hvilke opfattelser som ligger bag forældrenes svar. Der kan fx være forældre, som sammenkæder dårlig trivsel for deres barn eller et lavt fagligt niveau med fx skolens sociale sammensætning.

Forældrenes overvejelser om skoleskift har herudover sammenhæng med deres generelle tilfredshed med grundskolen. På en skala fra 1-5 udtrykker de forældre, der overvejer at skifte grundskole, en tilfredshed på 3,4. Forældrene, som ikke overvejer skoleskift, har en højere tilfredshed på 4,3.

Decentral økonomistyring i Gladsaxe Kommune

Gladsaxe Kommune nedsatte i 2004 en arbejdsgruppe med henblik på en udvidelse af det frie skolevalg i kommunen. Arbejdsgruppen skulle blandt andet komme med forslag til en budgetmodel, som understøtter det frie valg.

Gladsaxe kommune indfører nu kontraktstyring og decentrale kompetencer til alle kommunens institutioner. Kommunen har blandt andet udarbejdet en budgetmodel for folkeskolerne, som er baseret på aktivitetsbaseret afregning, hvor ”pengene følger eleven”. Det sikrer den enkelte skole større budgetansvar.

Skolerne modtager dog fortsat et grundtilskud på omkring 23 pct. af den samlede driftsramme. Herudover fordeles en del af midlerne fra en social pulje, der skal tage højde for social ulighed skoledistrikterne imellem.

Modellen implementeres fra 2006 med en tre-årig overgangsperiode. Det forventes i Gladsaxe Kommune, at den nye budgetmodel vil motivere skolerne til øget konkurrence, fordi ressourcerne kanaliseres til skolerne afhængig af deres søgning.

Kilde Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg. Oxford Research, 2005.

Planlægning og økonomi

En stor del af kommunerne har allerede indført frit skolevalg mellem folkeskolerne internt i kommunen. Det frie skolevalg er i visse tilfælde kombineret med en større decentralisering fra den kommunale forvaltning til de enkelte skoler.

Undervisningsministeriet gennemførte i 2001 en større evaluering af folkeskolen. Den viste, at kommuner ved større omorganiseringer af deres skolevæsen i størstedelen af tilfældene vælger en mere decentral model.

Decentraliseringen betyder, at en række opgaver og beslutninger, som tidligere blev truffet af kommunernes forvaltning, nu bliver truffet på den enkelte skole. Det kan give anledning til nytænkning også inden for økonomistyring og planlægning.

En caseundersøgelse af frit valg har bekræftet dette billede. Det fremgår, at kommuner vælger at decentralisere det økonomiske ansvar til den enkelte skole. Denne decentralisering kan frigøre ressourcer til individuelle satsninger på skoler. Dermed understøttes skolernes selvstændige profil, og kommunens forældre får mere at vælge imellem.

En mere decentral økonomistyring kan samtidig forbedre skolens incitament til at effektivisere driften på skolen. Det kan fx være tilfældet, hvis skolen sikres bedre mulighed for selv at råde over en eventuel økonomisk gevinst fra effektiviseringer på skolen.

Børnepasning

6

Frit valg på børnepasningsområdet

De fleste forældre får deres barn passet i en kommunal dagpleje eller i en institution. Antallet af 0-5-årige børn i dagtilbud er de seneste 10 år vokset med 20 pct. I dag bliver omkring 300.000 0-5-årige børn passet i den offentlige sektor.

Da regeringen tiltrådte, var det med et ønske om at gøre hverdagen lettere for børnefamilierne. Det har været vigtigt for regeringen, at de kommunale pasningstilbud matcher de behov, som nutidens børnefamilier har.

Det er forskelligt fra familie til familie, hvad der gør hverdagen lettest for netop dem. Regeringen har derfor villet sikre børnefamilierne flere valgmuligheder, når børnene skal passes. Hvis begge forældre arbejder, kan det fx for nogle familier være lettest, at få børnene passet så tæt som muligt på mors eller fars arbejdsplads frem for hjemkommunen.

Det er en forudsætning for større valgfrihed, at forældrene kan få anvist en plads i en daginstitution. I dag kan 255 kommuner tilbyde pasningsgaranti til kommunens borgere. Fra den 1. juli 2006 vil alle kommuner have en pasningsgaranti.

Regeringen har samtidig ønsket at skabe mere fleksible pasningstilbud. Det skal sikre, at de enkelte børnefamilier har frihed til at indrette sig, som det passer dem bedst.

Nye muligheder for frit valg på børnepasningsområdet

Regeringen ønsker at give børnefamilierne mere fleksibilitet og større valgfrihed, så de nemmere kan tilrettelægge hverdagen efter egne ønsker og behov:

Private leverandører af dagtilbud. Private leverandører vil fra den 1. oktober 2005 få lettere adgang til at oprette daginstitutioner, hvis de lever op til de kvalitetskrav, der stilles til dagtilbud på centralt og kommunalt plan. Børnefamilierne får dermed flere tilbud at vælge mellem.

Landsdækkende pasningsgaranti. Kommuner uden pasningsgaranti er fra den 1. juli 2005 forpligtet til at tilbyde pasningsgaranti til alle børn i aldersgruppen fra 9 måneder og indtil skolestart. Senest den 1. juli 2006 skal kommunerne endvidere tilbyde pasningsgaranti til alle børn i aldersgruppen 26 uger og indtil barnets skolestart.

Frit valg af dagtilbud over kommunegrænsen. Fra den 1. januar 2004 har forældrene både kunnet skrive deres børn op til dagtilbud i deres egen kommune og i andre kommuner. Det betyder, at børnene kan blive passet tættere på forældrenes arbejdsplads.

Ret til privat pasning. Fra den 1. august 2003 har forældre haft ret til et økonomisk tilskud til en privat børnepasser eller til at benytte en privat pasningsordning i stedet for en plads i et dagtilbud. Kommunen kan beslutte, at der kun gives tilskud til forældre med børn i en bestemt del af aldersgruppen. Fra 1. oktober 2005 vil der blive fastsat en minimumsgrænse for tilskud til private pasningsordninger.

Tilskud til pasning af egne børn. Fra den 1. juli 2002 har den enkelte kommune haft mulighed for at give forældre tilskud til pasning af egne børn. På den måde kan forældrene frit vælge, om børnene skal passes ude eller hjemme.

Mulighed for madordninger. Den 1. juli 2003 blev der åbnet mulighed for, at kommunerne kan tilbyde forældrebetalte madordninger i dagtilbuddene. Forældre kan dermed vælge at lade andre tage sig af opgaven med at tilberede mad til deres børn i dagtimerne. Disse muligheder er blevet yderligere forbedret i maj 2005, hvor kommunerne skal fastsætte et maksimumbeløb for de forældrebetalte madordninger, så de ikke bliver for dyre. Samtidig er de 0-2 årige børn også blevet omfattet af ordningerne.

Fleksible barselsregler. Fra 1. januar 2002 er reglerne for barselsorlov gjort fleksible, så forældre frit kan vælge, hvordan de vil gøre brug af en stor del af barselsorloven. Forældrene kan nu frit disponere over 32 uger af orloven. Dermed kan forældre selv bestemme, hvem der skal holde orloven, og hvornår orloven skal holdes. Forældrene kan tilsammen holde orlov i 52 uger med dagpenge.

Frit valg af klubtilbud over kommunegrænsen. Fra 1. oktober 2005 får større børn og unge mulighed for at vælge et klubtilbud i en anden kommune. Loven giver ligeledes større børn og unge mulighed for at bevare et klubtilbud, selvom familien flytter til en anden kommune. Det betyder, at de unge kan blive gående i det klubtilbud, hvor de har deres venner.

Hvad har regeringen gjort?

Regeringen har ændret reglerne, så det nu er nemmere for børnefamilierne selv at bestemme hvor og hvordan, deres børn skal passes.

Fra den 1. januar 2004 har børnefamilierne kunnet tage det kommunale pasningstilskud med til betaling for et dagtilbud i en anden kommune. Den anden kommune kan kun afvise at tage imod barnet, hvis der mangler plads i kommunens institutioner, eller hvis væsentlige hensyn til kommunens egne borgere ellers vil blive tilsidesat. Fra 1. oktober 2005 får større børn og unge også mulighed for at vælge et klubtilbud i en anden kommune.

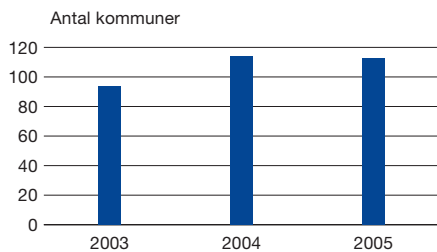
Det er en væsentlig forudsætning for det frie valg, at forældrene kan få anvist en plads i en daginstitution. Derfor har regeringen besluttet, at alle kommuner senest den 1. juli 2006 skal have indført en pasningsgaranti for alle børn i aldersgruppen 26 uger og indtil barnets skolestart.

Pasningsgarantien understøtter den fleksible barselsorlov, hvormed forældrene frit kan vælge mellem at anvende den fulde barselorlov allerede i barnets første år eller at vende tilbage til arbejdsmarkedet efter fx 6 måneder og gemme en del af orloven til senere.

For samtidig at sikre børnefamilierne flere pasningsmuligheder, har kommunerne fået pligt til at give tilskud til private pasningsordninger. Forældre kan fx bruge tilskuddet til at ansætte en børnepasser i eget hjem, eller de kan få deres barn passet i en privat pasningsordning. Fra den 1. oktober 2005 vil det også blive lettere for kvalificerede private leverandører at oprette et dagtilbud.

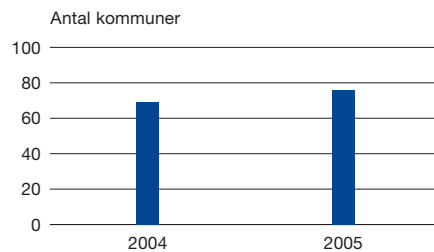
Regeringen har også givet kommunerne mulighed for at udvide fleksibiliteten på børnepasningsområdet. Kommunerne kan fx indføre forældrebetalte madordninger i dagtilbuddene, eller de kan yde forældre et tilskud, hvis forældrene vælger at passe deres børn selv.

Kommuner der giver mulighed for forældrebetalte madordninger i daginstitutionerne

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Kommuner der giver tilskud til pasning af egne børn

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet

Hvad er status?

Udbredelse

I dag kan en stor andel af kommunerne tilbyde forældre muligheder for frit valg på pasningsområdet.

Godt en tredjedel af alle pasningsordninger er formelt set private. Det vil sige, at de enten er organiseret som selvejende daginstitutioner eller puljeordninger. Selvejende daginstitutioner ledes af en bestyrelse og står til rådighed for kommunen, der betaler institutionens driftsudgifter. Puljeordninger er private pasningsordninger, hvor kommunen yder et tilskud pr. barn, der er optaget i ordningen.

Derudover giver alle kommuner tilskud til forældre, der får passet deres børn i en privat pasningsordning.

I 2004 blev knap 3.750 børn passet i en privat pasningsordning med kommunalt tilskud. Kommunerne forventer, at ca. 4.000 børn i år 2005 vil blive passet med tilskud i en privat pasningsordning.

En stor del af kommunerne har valgt at benytte de nye muligheder for at skabe mere fleksible pasningstilbud. I 76 kommuner er der nu mulighed for, at der kan oprettes forældrebetalte madordninger i daginstitutionerne, og næsten halvdelen af landets kommuner giver tilskud til forældre, der selv vælger at passe deres børn.

Kommunerne forventer, at ca. 3.000 børn i år 2005 vil blive passet i en anden kommune end bopælskommunen. Det svarer til knap en firedobling i forhold til år 2003.

Vedtagelsen af den fleksible barselsorlov har haft betydning for både mænd og kvinders brug af barsel. Opgørelser viser, at det hovedsageligt er kvinderne, der benytter sig af muligheden for at tage længere barselsorlov. Opgørelserne viser dog samtidigt, at mændene også tager mere orlov. Under de tidligere regler for barselsorlov tog mændene orlov i ca. 2,1 uge mod 3,4 uge i 2. halvår 2004.

Frit valg skabte mere konkurrence i Blaabjerg Kommune

Blaabjerg kommune er et eksempel på, hvordan frit valg kan øge fokus på forældrenes efterspørgsel og sikre bedre kvalitet. I Blaabjerg har konkurrencen betydet, at private og kommunale børnehaver gør mere ud af at tilbud varieres, og at børnefamilierne får bedre information om deres valgmuligheder.

I landkommunen Blaabjerg blev to private pasningsinstitutioner etableret i 2000 og 2001 på lokalt initiativ. De private pasningsinstitutioner skulle ikke blot modsvare en efterspørgsel fra forældrene, de havde samtidig til formål at bevare et mindre bysamfund, som de lokale frygtede ville uddø. Kommunen tilbyder forældrene at lade "pengene følge med barnet" til pasning i de to private institutioner.

Etableringen af private børnepasningsordninger har ifølge forvaltning og institutionsledere ført til flere og mere varierede valgmuligheder for kommunens borgere. Det skyldes blandt andet, at de kommunale institutioner har en stor interesse i at skabe attraktive tilbud for brugerne. Det sker for at fastholde søgningen og dermed bevare de kommunale institutioner. Der er en stor grad af faglig stolthed i at have et godt tilbud til forældrene.

Ifølge ledere af kommunale og private pasningstilbud er der opstået en sund konkurrence mellem institutionerne. Konkurrencen opleves som konstruktiv, fordi der skabes større fokus på forældrenes behov og ønsker. Samtidig er der øje for kvalitet og udvikling i såvel offentlige som private tilbud.

Informationsindsatsen overfor forældrene har også fået et løft. De private børnehaver gør blandt andet meget ud af forældrebesøg. De samarbejder med pædagogseminarerne, og de annoncerer i dagspressen, når de afholder arrangementer.

De kommunale børnehaver har udarbejdet en velkomstfolder, de samarbejder med pædagogseminariet, og de fokuserer generelt på at synliggøre, det de er gode til. Som de private institutioner annoncerer de kommunale institutioner også i dagspressen, når de afholder arrangementer. Samtidig er de kommunale børnehaver meget opmærksomme på at sætte tid af, når potentielle brugere besøger institutionerne.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Kvalitet

For børnefamilierne er det naturligvis afgørende, at dagtilbud har den højeste kvalitet. Frit valg kan bidrage til kvalitetsudviklingen, fordi det kan medvirke til, at dagtilbuddene gør mere ud af at skille sig positivt ud fra konkurrenterne.

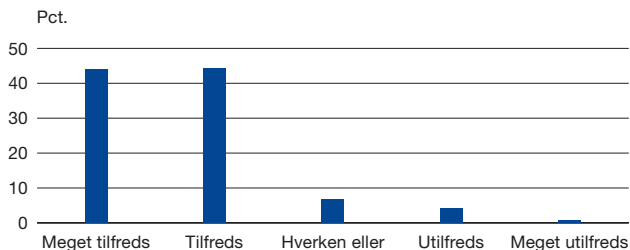
En undersøgelse af frit valg i udvalgte (amts)kommuner viser, at det frie valg kan få den konsekvens, at det enkelte dagtilbud søger en større differentiering fra konkurrenterne. Dermed skabes der en større mangfoldighed i de tilbud, forældre har at vælge imellem.

I Blaabjerg kommune er det fx erfaringen, at institutionerne udvikler nye tilbud i forsøg på at adskille sig fra konkurrenterne. En årsag er, at dagtilbudene i højere grad skal appellere til de ønsker, som børnefamilierne har. Ellers risikerer de, at forældrene bruger valgfriheden til at få børnene passet et andet sted.

Som et led i konkurrencen er det samtidig blevet vigtigere for det enkelte tilbud at gøre opmærksom på sine kvaliteter.

Det har betydet, at private såvel som kommunale pasningsordninger er blevet bedre til at informere forældrene om, hvad de kan tilbyde. Det kan give forældrene et bedre grundlag, når de skal vælge pasning til deres børn.

Generel tilfredshed med daginstitutionerne

Kilde: Kommunernes Landsforenings og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Tilfredsheden med daginstitutionerne afhænger af, i hvilket omfang forældrene har fået deres ønsker opfyldt

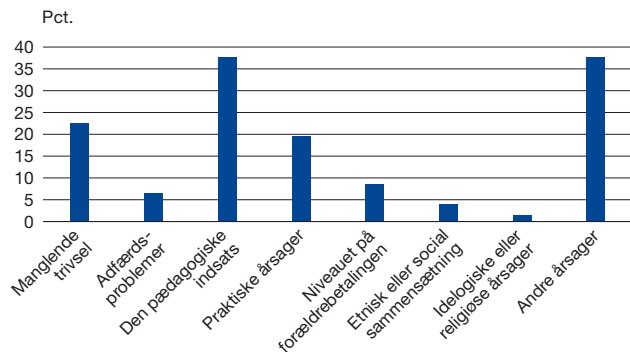
Skala fra 1-5

Forældre hvis børn bliver passet i den daginstitution, der var deres....

	1. prioritet	2. prioritet	3. prioritet
Gennemsnitlig tilfredshed med daginstitutionerne	4,35	4,00	3,90

Kilde: Kommunernes Landsforenings og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Hvorfor overvejer forældrene at flytte deres børn?

Kilde: Kommunernes Landsforenings og Finansministeriets brugertilfredshedsundersøgelse, 2005.

Tilfredshed

Der er generelt set en meget stor tilfredshed med daginstitutionerne.

En brugertilfredshedsundersøgelse viser, at næsten 9 ud af 10 forældre er enten meget tilfredse eller tilfredse med den daginstitution, hvor deres barn går. Omkring 4 pct. af forældrene er utilfredse med daginstitutionerne, mens mindre end 1 pct. af forældrene er meget utilfredse med daginstitutionerne.

Selvom langt de fleste forældre er tilfredse med daginstitutionerne, så afhænger deres tilfredshed af, i hvilket omfang de selv har haft mulighed for at vælge, hvilken daginstitution deres barn skal passes i. De forældre, der har fået deres barn i den daginstitution, der var deres førsteprioritet, er en del mere tilfredse end de forældre, hvis børn går i lavere prioriterede daginstitutioner.

Til trods for den generelt høje tilfredshed overvejer næsten hver femte forælder at skifte deres barns dagpasningsplads ud.

Der er hovedsageligt tre årsager til, at forældrene overvejer at flytte deres barn til en anden daginstitution. Den altdominerende årsag er en utilfredshed med den pædagogiske indsats i daginstitutionen. Omkring 38 pct. af de forældre, der overvejer at skifte deres barns dagpasningsplads ud, peger på, at de er utilfredse med den pædagogiske indsats. Derudover overvejer forældrene hovedsageligt at skifte dagpasningsplads, hvis deres børn ikke trives, eller hvis dagpasningen af forskellige praktiske grunde ikke er hensigtsmæssig for forældrene.

Forhold såsom dagpasningens etniske eller sociale sammensætning, niveauet på forældrebetalingen eller hensynet til ideologi eller religion optager kun et fåtal af forældrene i en sådan grad, at de overvejer at flytte deres barn til en anden daginstitution.

Aktivitetsbaseret afregning hindrede tomme pladser i Nykøbing Falsters institutioner

Nykøbing Falster kommune har været i stand til at reducere de økonomiske omkostninger på dagpasningsområdet. Det er blandt andet sket gennem aktivitetsbaseret afregning. Samtidig har kommunen indført halvdagspladser og nedsat satsen for forældre.

Nykøbing Falsters puljeinstitutioner er kontraktinstitutioner, der ligesom de kommunale institutioner modtager et driftstilskud efter "pengene følger barnet"-princippet. Tilskuddet reguleres hver måned på baggrund af det aktuelle børnetal på månedens sidste dag. Derfor afhænger institutionernes økonomi i et vist omfang af, hvor mange børn der er i institutionen.

Det aktivitetsbaserede afregningssystem betyder blandt andet, at der ikke er tomme pladser i institutionerne. Systemet kan nu bedre tilpasses søgningen blandt forældre i kommunen. Medarbejderressourcerne tilpasses kommunens prognoser over søgningen til pasningsinstitutionerne de næste år.

Nykøbing Falster kommune har oprettet halvdagspladser i pasningsinstitutionerne, hvilket har været en succes blandt forældrene. I forbindelse med indførelsen af halvdagspladser valgte kommunen samtidig at halvere forældrenes satser. Satsen som kommunen overfører til institutionerne blev ligeledes halveret, hvilket har givet besparelser.

Ændringerne har dog skabt nogen usikkerhed blandt medarbejderne, som har oplevet en større usikkerhed omkring deres ansættelse. Et faldende børnetal i år 2004 har således betydet, at 20 medarbejdere er blevet afskedigede efter indførelsen af den nye betalingsordning.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Økonomi og planlægning

For at understøtte det frie valg på pasningsområdet har nogle kommuner taget nye redskaber til økonomistyring i brug. Nye økonomiredskaber kan være nødvendige, hvis kommunerne vil sikre, at pengene følger med barnet, når forældrene benytter sig af det frie valg til at skifte pasningstilbud.

Et godt eksempel på en sådan økonomistyring ses i de kommuner, der anvender aktivitetsbaseret afregning, til at styre udgifterne på pasningsområdet, hvor ”pengene følger barnet”. Det betyder, at det tilskud, som det enkelte dagtilbud modtager fra kommunen, blive større eller mindre, alt efter hvor mange børn der er i dagtilbuddet.

Som erfaringerne fra fx Nykøbing Falster kommune viser, betyder aktivitetsbaseret afregning, at ressourcerne i højere grad anvendes der, hvor brugerne er. På den måde kan den aktivitetsbaserede afregning være med til at effektivisere ressourceanvendelsen.

I Nykøbing Falster opleves det dog også, at det med aktivitetsbaseret afregning kan blive sværere for dagtilbuddene at planlægge deres arbejde effektivt. I institutioner, hvor børnetallet hyppigt stiger og falder, kan det være sværere at vurdere medarbejderbehovet, og i perioder med få børn, kan det være nødvendigt at afskedige medarbejdere. På samme måde kan en hurtig stigning i børnetallet medføre et behov for ansættelse af nye medarbejdere.

Udsatte grupper og handicappede

7

Frit valg for udsatte grupper og mennesker med handicap

Den offentlige sektor hjælper hvert år mange mennesker fra udsatte grupper eller mennesker med handicap til en nemmere tilværelse. Det kan fx være med hjælp til behandling, støtte- eller kontaktpersoner og egnede boliger eller med tilskud til hjælpemidler.

Regeringen er af den opfattelse, at alle mennesker har ret til at træffe selvstændige valg.

På handicapområdet er visse ydelser givet som kontante tilskud til den enkelte borger. Hermed har den enkelte haft frihed til selv at vælge leverandør og/eller produkt. Der har dog traditionelt været få valgmuligheder for de udsatte grupper, ligesom valgfriheden for mennesker med handicap har været begrænset.

Da regeringen tiltrådte i 2001, var det med et ønske om at forbedre valgmulighederne i den offentlige sektor for udsatte grupper og mennesker med handicap. Valgfriheden skal også gælde for mennesker med særlige behov for hjælp.

Frit valg for udsatte grupper rummer en særlig udfordring. Eksempelvis vil stofmisbrugere og sindslidende ofte have sværere ved at træffe et kvalificeret valg mellem forskellige tilbud end andre. Det skyldes blandt andet, at misbruget eller sindslidelsen i nogle tilfælde kan gøre det svært for den enkelte at foretage en realistisk vurdering af egne behov.

Der stilles desuden bestemte faglige krav til behandling og bosteder til disse målgrupper, og der er derfor ikke altid kvalificerede leverandører at vælge mellem. Problemstillingen vedrørende specialiserede tilbud vil også gælde for visse handicap-grupper.

Det er samtidig nødvendigt at anerkende, at problemer og årsager er forskellige fra menneske til menneske. Derfor skal den enkelte bruger i videst mulige omfang inddrages, når der konkret skal tages stilling til, hvilke tilbud den offentlige sektor skal stille til rådighed.

Nye valgmuligheder for udsatte grupper og mennesker med handicap

Udsatte grupper som fx stofmisbrugere og sindslidende har fået en række nye muligheder for frit valg af behandlingssted eller botilbud. Valgfriheden med hensyn til botilbud er også udvidet for mennesker med handicap, der har behov for en særlig bolig.

Frit valg af botilbud. Fra 1. juli 2002 har personer med handicap og sindslidende m.fl., fået frit valg af botilbud eller lignende særlige boliger inden for og på tværs af (amts)kommunegrænserne. Det frie boligvalg betyder også, at ægtepar og samlevende får ret til at blive boende sammen, hvis den ene bliver anvist til et botilbud.

Pasning af nærtstående med handicap. Fra oktober 2002 har familier haft mulighed for at passe og pleje en nærtstående med handicap eller alvorlig sygdom. Kommunerne kan ansætte en person i op til seks måneder for at pleje den nærtstående handicappede eller alvorligt syge.

Frit valg af behandling for stofmisbrug. Fra 1. januar 2003 er det blevet muligt for stofmisbrugere at vælge mellem offentlige tilbud på tværs af amtsgrænserne. Stofmisbrugeren har herudover valgfrihed mellem offentlige og godkendte private døgnbehandlingstilbud.

Frit valg af ledsager. Fra januar 2005 har brugere af ledsagerordningen fået mulighed for selv at vælge en ledsager. Brugeren har ret til at udpege en person, som ansættes af kommunen. Personer over 18 år, kan vælge at få ydelsen udbetalt som et kontant tilskud eller selv ansætte sin ledsager, såfremt kommunalbestyrelsen har valgt at give de berettigede den mulighed.

Hvad har regeringen gjort?

Regeringen har ændret reglerne, så udsatte grupper og mennesker med handicap har fået flere valgmuligheder i den offentlige sektor.

Regeringen har fra 1. juli 2002 udvidet valgfriheden, så mennesker med handicap eller sindslidelser har fået ret til at vælge botilbud på tværs af amts- og kommune grænserne. Det er dog et krav, at ansøgeren opfylder betingelserne for optagelse i botilbud i både fraflytnings (amts)kommunen og tilflytnings (amts)kommunen.

Fra 1. januar 2003 har stofmisbrugere også fået mulighed for at vælge et behandlingstilbud i et andet amt eller et privat behandlingstilbud. Det er naturligvis en betingelse, at det ønskede behandlingstilbud kan tilbyde netop den behandling, som stofmisbrugeren skal gennemgå. Stofmisbrugere har også ret til at vælge et privat botilbud.

Med den såkaldte ledsagerordning kan mennesker med handicap fra januar 2005 selv vælge en ledsager. Det indebærer en øget frihed og fleksibilitet. Kommunen har pligt til at rådgive brugeren om muligheden for det frie valg af ledsager.

Regeringen har samtidig bestemt, at mennesker med handicap, som er fyldt 18 år, fra januar 2005 kan vælge at få ydelsen udbetalt som et kontant tilskud eller selv ansætte sin ledsager. Det er dog op til den enkelte kommune, hvorvidt de berettigede skal have denne mulighed.

Regeringen ønsker så vidt muligt at understøtte valgfriheden for de udsatte grupper. Derfor er kommuner og amter forpligtet til at udarbejde informationsmateriale om botilbud til handicappede eller sindslidende. Materialet skal give borgerne oplysninger om fx ventelister til botilbud på en lettilgængelig måde.

Kvalitetskrav højnede standarden i Vestsjællands Amt

Vestsjællands Amt har gennem flere år prioriteret at sikre amtets misbrugere valgmuligheder i behandlingen. Amtet er et eksempel på, at kvalitetskrav kan forbedre standarden på de tilbud, som stilles til rådighed for stofmisbrugere.

Vestsjællands Amt har i forbindelse med etableringen af private tilbud indført kvalitetsstandarder. Standarderne gælder dels for amtets tilbud om social behandling til stofmisbrugere, dels for de botilbud som stofmisbrugere i døgnbehandling kan vælge imellem.

Kvalitetsstandarderne har betydet, at antallet af samarbejdspartnere er nedbragt fra ca. 30 til 8 behandlingssteder. De behandlingssteder, som ikke har kunnet leve op til amtets krav om faglig kvalitet, benyttes ikke længere.

De private behandlingssteder oplever, at der som en konsekvens af kvalitetsstandarderne er sket et løft i kvaliteten. De påpeger dog samtidig, at amtets godkendelsesprocedurer ikke udelukkende baserer sig på en faglig vurdering, men at den også afspejler mere subjektive meninger om fx behandlingsmetoder.

Amtet vurderer herudover, at en konsekvens af frit valg er, at behandlingsstedernes fokus rettes mere mod servicetilbud til brugeren. Det forklares med, at de private leverandører i højere grad udvikler sig på baggrund af brugerens efterspørgsel, som ikke nødvendigvis er fagligt baseret.

Amtet har taget en række initiativer for at kvalificere brugernes frie valg, og amtet tilbyder blandt andet brugerne vejledning fra 5 forskellige rådgivningscentre.

Kilde: Casebeskrivelser af erfaringer med frit valg, Oxford Research 2005.

Hvad er status?

Der findes få tilgængelige oplysninger om effekterne af frit valg for udsatte grupper og handicappede. Det er således på nuværende tidspunkt svært at konkludere noget generelt om fx udbredelsen af valgmuligheder eller om brugernes tilfredshed med tilbuddene.

En konsekvens af frit valg er, at amter og kommuner skal opstille kvalitetskrav til de private leverandører på området. Kvalitetskravene skal ligesom på ældreområdet sikre, at brugerne får et tilbud, der lever op til de standarder, som brugerne har krav på.

Kommunerne er ikke blevet spurgt til effekterne af kvalitetskravene. Der er dog eksempler, som peger på, at indførelsen af kvalitetskrav kan medvirke til at styrke kvaliteten i behandlingstilbuddene til fx stofmisbrugere.

En caseundersøgelse af frit valg i 20 (amts)kommuner peger på, at der i bestemte amter og kommuner er sket en højnelse af kvaliteten efter indførelsen af kvalitetskrav til leverandørerne. Et eksempel er Vestsjællands Amt, som har oplevet, at tilbuddene til amtets stofmisbrugere generelt er blevet bedre.

Kvalitetskrav er administrativt ressourcekrævende, men de betyder, at myndighederne får nemmere ved at kontrollere kvalitetsniveauet hos leverandørerne på området. Det højner brugernes sikkerhed for, at de kun får stillet tilbud i udsigt, som er fagligt i orden.

Det er dog samtidig erfaringen, at frit valg for udsatte grupper indebærer en række særlige problemstillinger.

På bestemte områder mangler der kapacitet til, at alle kan sikres reelle valgmuligheder. Mens sindslidende ofte vil kunne vælge mellem forskellige botilbud, er valgfriheden derimod mere begrænset inden for behandlings- og sygehuspsykiatrien.

Mennesker med sindslidelser vil ofte samtidig være afhængige af ressourcestærke familiemedlemmer eller bekendte, der kan vejlede i valgsituationen. Det kan naturligvis have en væsentlig indflydelse på, hvilke personer der får fuldt udbytte af deres valgmuligheder på området.

Beskæftigelse og pension

8

Frit valg på beskæftigelses- og pensionsområdet

Omkring 2,7 mio. borgere mellem 15 og 66 år er beskæftigede på det danske arbejdsmarked. Heraf er omkring 2,1 mio. fuldtidsansat og yderligere 600.000 er deltidsansat.

Borgernes valgfrihed har på beskæftigelsesområdet traditionelt været begrænset af faggrænser og organiseringskrav på arbejdsmarkedet. Da regeringen tiltrådte, var det derfor med et ønske om at forøge den enkelte borgers valgmuligheder på arbejdsmarkedet.

Borgerne kan godt selv finde ud af, hvilken a-kasse der passer bedst til deres behov. Der er derfor ingen grund til, at a-kasserne kun må optage medlemmer, der er uddannet eller arbejder inden for et bestemt fagområde.

Borgerne skal have mulighed for frit at lave aftale om deltidsarbejde efter ansættelsen, også selvom det modsatte er aftalt i overenskomsterne. Hvis en lønmodtager og en arbejdsgiver indgår en aftale om deltidsarbejde, som de begge er tilfredse med, er der ingen grund til, at andre blander sig i det.

Også i det danske pensionssystem har den enkeltes mulighed for at få medindflydelse været begrænset. Regeringen har sat valgfrihed og medindflydelse indenfor pensionsområdet på dagsordenen med etableringen af flytteret i den Særlige Pensionsordning og i Lønmodtagernes Dyrtdsfond.

Flytteretten giver den enkelte borger større indflydelse på placeringen og forvaltningen af sin pensionsopsparing. Det bliver fx muligt at flytte sin konto fra Den Særlige Pensionsopsparing og Lønmodtagernes Dyrtdsfond til fx en bank, en pensionskasse eller et andet pensionselskab.

Nye muligheder for frit valg på beskæftigelsesområdet

I mange år har borgerne kun i begrænset omfang kunnet vælge, hvilken a-kasse de vil være medlem af. Regeringen har ønsket at give borgerne et friere valg på dette område.

Frit valg af a-kasse. Siden den 1. september 2002 har det været muligt at skabe tværfaglige a-kasser for lønmodtagere og selvstændige eller fagligt afgrænsede a-kasser, der optager både lønmodtagere og selvstændige. Det betyder fx, at den enkelte borger ikke længere er tvunget til at være medlem af én bestemt a-kasse. Det betyder også, at lønmodtagere og selvstændige nu kan være medlemmer af den samme a-kasse.

Forbedret information om a-kassevalg. Der er blevet gennemført fire omfattende benchmarking-analyser, hvor a-kassernes priser, kvalitet og medlemstilfredshed er blevet analyseret. Hensigten har været at gøre det lettere at sammenligne, hvad de forskellige a-kasser kan tilbyde. På hjemmesiden www.adir.dk har forbrugerne samtidig fået mulighed for at sammenligne a-kasserne på deres pris og på en række forskellige nøgletal. På www.a-kassetjek.dk kan medlemmerne også sammenligne a-kassernes servicetilbud og priser.

Ret til at aftale deltidsarbejde. Siden den 1. juli 2002 har lønmodtager og arbejdsgiver haft ret til at aftale, at lønmodtageren arbejder på deltid. Det betyder fx, at lønmodtageren og arbejdsgiveren kan indgå en aftale om deltidsarbejde, selvom det ellers måtte være bestemt i de kollektive overenskomster, at en sådan aftale ikke kan indgås.

Hvad har regeringen gjort?

A-kasseområdet

Regeringen har ændret reglerne, så a-kasser får mulighed for at optage alle på arbejdsmarkedet.

Tidligere var reglerne sådan, at a-kasser med enkelte undtagelser skulle være fagligt afgrænsede. Det betød, at a-kassen kun optog medlemmer med en bestemt faglig eller uddannelsesmæssig baggrund. En a-kasse kunne endvidere kun optage enten lønmodtagere eller selvstændige.

Med frit valg er det nu op til a-kasserne selv at bestemme, om de vil benytte sig af lovgivningens muligheder for at være tværfaglige og optage både lønmodtagere og selvstændige.

Når borgerne skal vælge mellem forskellige a-kasser, er det vigtigt, at de let kan få adgang til oplysninger, der kan hjælpe dem til at træffe deres valg. Regeringen har derfor iværksat en række oplysningsinitiativer, der skal sikre, at borgerne let kan sammenligne a-kasserne på pris, medlemstilfredshed mm.

Blandt andet er a-kasserne blevet opfordret til at indføre "varedeklarationer" på deres hjemmesider. Varedeklarationerne skal oplyse om priser, åbningstider, service via nettet og andre ydelser – fx formidling af tilbud på tillægforsikringer samt aktiviteter, som kan hjælpe arbejdsløse medlemmer ind på arbejdsmarkedet.

Foreløbig har Arbejdsløshedskassernes Samvirke, der er a-kassernes brancheorganisation, åbnet portalen www.a-kassetjek.dk, hvor der er detaljerede oplysninger om a-kassernes servicetilbud og priser. Portalen omfatter de 31 ud af i alt 32 a-kasser, som er medlemmer af Samvirket.

Ret til at aftale deltidsarbejde

For at sikre arbejdsgiverne og lønmodtagerne en større frihed til at tilrettelægge arbejdet, har regeringen ændret reglerne om deltidsarbejde.

Tidligere kunne forskellige bestemmelser i de kollektive overenskomster forhindre eller begrænse en arbejdsgivers og en lønmodtagers mulighed for at indgå en aftale om deltidsarbejde.

Efter lovændringen er det nu alene op til lønmodtageren og arbejdsgiveren at beslutte, om arbejdet skal udføres på deltid. Kravet om en timegrænse på ikke over 15 timer ugentligt kan dog opretholdes.

Nye muligheder for frit valg på pensionsområdet

Flere af de offentligt regulerede pensionsopsparinger har tidligere været indrettet således, at borgerne ikke selv har kunnet vælge, hvem der skal administrere deres pensionsopsparing.

Øget valgfrihed i SP-ordningen. Siden den 1. januar 2005 har 2,7 mio. danskere haft mulighed for at vælge, hvordan deres SP-opsparing skal investeres. De kan nu vælge mellem:

At lade ATP-huset fortsætte med at forvalte deres SP-opsparing.

At investere SP-opsparingen via ATP's elektroniske investeringsportal, Folkebørsen.

At flytte opsparingen helt ud af ATP-regi og få en anden kontoforvalter – som fx et pensionselskab, en bank eller en pensionskasse – til at forvalte opsparingen.

Pensionsområdet

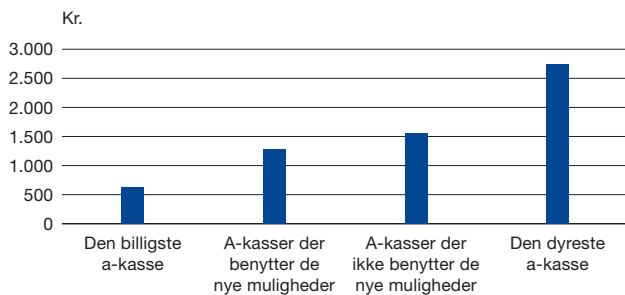
Det har tidligere været et lovkrav, at borgernes indbetaling til Den Særlige Pensionsopsparing skulle administreres af ATP-huset.

Lovgivningen er nu blevet ændret, således at alle, der har indbetalt til Den Særlige Pensionsopsparing, nu har mulighed for at vælge, hvem der skal administrere og investere deres SP-opsparing.

Med lovændringen fik 2,7 mio. danskere en række nye valgmuligheder. Det er nu muligt at vælge, at SP-opsparingen skal investeres via ATP's elektroniske investeringsportal, Folkebørsen. Det er også blevet muligt at flytte opsparingen helt ud af ATP-regi og få en anden kontoforvalter – som fx et pensionselskab, en bank eller pensionskasse – til at forvalte SP-opsparingen. Borgeren kan også vælge at lade ATP-huset fortsætte med at forvalte SP-opsparingen.

De enkelte kontohavere har herudover fået mulighed for at flytte indestående på deres konti i Lønmodtagernes Dyrtidsfond til et andet pensionsinstitut. Denne mulighed er trådt i kraft den 1. juli 2005.

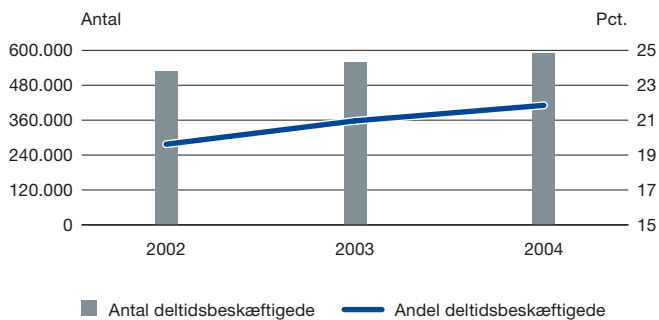
A-kassernes gennemsnitlige administrationsudgift

Anm.: De a-kasser, som har valgt at benytte sig af mulighederne for frit valg er generelt billigere end de, som ikke gør det.

Kilde: Arbejdsdirektoratet og egne beregninger

Udviklingen i antallet af deltidsbeskæftigede og de deltidsbeskæftigedes andel af alle beskæftigede

Anm.: Antallet af deltidsbeskæftigede er siden regeringens lovforslag steget med omkring 60.000, mens de deltidsbeskæftigedes andel af alle beskæftigede i samme periode er steget til næsten 22 pct.

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger

Hvad er status?

A-kasseområdet

Flertallet af a-kasserne har valgt at benytte sig af de nye muligheder, og har dermed givet borgerne et friere valg.

20 af de 32 anerkendte a-kasser tilbyder i dag medlemskab til borgere på tværs af faglig afgrænsning, og/eller uanset om man er lønmodtager eller selvstændig.

Lønmodtagere og selvstændige har dermed fået væsentligt flere valgmuligheder. Tidligere havde den enkelte typisk ikke mere end 2 forskellige a-kasser at vælge mellem. Nu kan lønmodtagerne vælge mellem mindst 8 forskellige a-kasser, mens selvstændige kan vælge mellem mindst 5 forskellige a-kasser.

Valgfriheden og den forbedrede information har samtidig øget fokus på kvalitets- og prisforholdene i a-kasserne. Fra år 2002 til 2003 er der sket en opbremsning i a-kassernes administrationsudgifter, som medlemmerne betaler over kontingentet. En af årsagerne til opbremsningen kan være den øgede konkurrence mellem a-kasserne.

A-kasser, der har valgt at benytte mulighederne for at tilbyde medlemmerne et frit valg, er gennemsnitligt billigere end de a-kasser, der ikke tilbyder det frie valg.

Ret til at aftale deltidsarbejde

Lønmodtagere og arbejdsgivere er sikret en ret til at indgå aftaler om deltidsarbejde.

Der kan konstateres en mindre stigning i antallet af deltidsbeskæftigede, siden regeringens lovforslag trådte i kraft. Det er dog svært at vurdere, hvilken betydning regeringens lovforslag har haft for det samlede antal deltidsbeskæftigede. Der er også andre faktorer, såsom den enkelte lønmodtagers livs- og arbejdssituation, der spiller en rolle for den enkelte, når han eller hun vælger et deltidsarbejde.

Pensionsområdet

Den øgede valgfrihed i SP-ordningen trådte i kraft den 1. januar 2005, og erfaringerne er derfor begrænsede. De første oplysninger tyder imidlertid på, at særligt muligheden for at overflytte SP-opsparingen til et andet pengeinstitut er populær. 70 procent af alle de overflytninger, der har været i lovens første måneder, har været til et andet pengeinstitut.

Fire måneder efter, loven trådte i kraft havde 24.770 danskere bedt om at få flyttet deres SP-opsparing væk fra ATP.

Bilag

Erfaringsgrundlaget på områder med frit valg

Erfaringsgrundlaget om frit valg varierer både i omfang og detaljeringsgrad blandt de undersøgte velfærdsområder.

På ældre- og sundhedsområdet er der generelt mange undersøgelser af effekterne af frit valg. På andre områder er ordningerne imidlertid så relativt nye, at der endnu ikke er gjort mange erfaringer med, hvordan de fungerer i praksis.

Der er de seneste år udarbejdet forskellige større publikationer om frit valg, som denne publikation blandt andet baserer sig på.

Større publikationer om frit valg

"Information om frit valg", Forbrugerstyrelsen m.fl., 2005

"Rapport fra arbejdsgruppen om evaluering af det udvidede frie sygehusvalg, 2004"

"Frit valg og kvalitet – afregningsmodeller på de kommunale serviceområder", Finansministeriet, 2003

"Frit valg i ældreplejen – erfaringer fra landets kommuner", Ankestyrelsen, 2004

"Frit valg i ældreplejen – 22 private leverandørers erfaringer", Ankestyrelsen, 2004

"Frit valg i ældreplejen – 15 kommuners erfaringer og brugernes oplevelser", Ankestyrelsen, 2003,

"Frit valg og andre delvise markedsløsninger", AKF, 2002

Herudover er der en række digitale værktøjer og hjemmesider, som indeholder vigtige informationer om frit valg eller med snitflader til frit valg. På ældreområdet kan fx nævnes www.fritvalgsdatabasen.dk, som indeholder information om kommunernes pris- og kvalitetskrav til private leverandører af hjemmehjælp, og på sundhedsområdet kan nævnes www.venteinfo.dk, som giver borgerne information om ventetider i sundhedsvæsenet. www.a-kassetjek.dk indeholder sammenlignelig information om a-kasser til lønmodtagerne.

Case-undersøgelsen af frit valg i 20 (amts)kommuner

For at styrke erfaringsgrundlaget har Finansministeriet anmodet et konsulentfirma om en analyse af erfaringer med frit valg i 20 udvalgte (amts)kommuner og institutioner.

Formålet med undersøgelsen er at afdække, hvordan (amts)kommuner har understøttet det frie valg i praksis. Konsulentfirmaet har samtidig via omkring 80 interviews med nøglepersoner i kommuner og leverandører mv. indsamlet viden om de effekter, som frit valg har medført på fx kvalitet, organisation, udgiftsstyring mv.

Cases er udvalgt med henblik på at indfange erfaringer med frit valg, som andre vil kunne lære af. Der er dermed ikke tale om et repræsentativt udsnit. I udvælgelsen af kommuner og amter til undersøgelsen er der imidlertid taget højde for den geografiske og befolkningsmæssige spredning, så det eksempelvis ikke kun er større kommuner i Københavnsområdet, der indgår i vurderingen.

Der er udvalgt cases indenfor fem områder, nemlig ældre-, grundskole, sundheds- og børnepasningsområdet samt området for handicappede, misbrugere og sindslidende.

Brugertilfredshedsundersøgelse på kommunale velfærdsområder

Finansministeriet har herudover i samarbejde med Kommunernes Landsforening foretaget en landsundersøgelse af brugernes tilfredshed med service på ældre- pasnings- og folkeskoleområdet. Oplysninger fra undersøgelsen er inddraget i publikationen, hvor det har været relevant.

Landsundersøgelsen er baseret på et benchmarkingredskab, KL-kompasset, som Kommunernes Landsforening bruger ved brugerundersøgelser i enkeltkommuner.

Undersøgelsen er baseret på en survey, som analysefirmaet Epinion har gennemført blandt brugere af tilbud på grundskole, børnepasnings- og ældreområdet i foråret 2005.

Vil du vide mere...

Frit valg generelt:

www.fm.dk

Frit valg på sundhedsområdet:

www.im.dk

Frit valg på ældreområdet:

www.socialministeriet.dk

Frit valg på grundskoleområdet:

www.undervisningsministeriet.dk

Frit valg på børnepasningsområdet:

www.minff.dk

Frit valg på området for

udsatte grupper og mennesker med handicap:

www.socialministeriet.dk

Frit valg på områderne

for beskæftigelse og pension:

www.bm.dk

